Kemenesaljai Digitális Könyvtár
2012.05.22. 14:47

Németh Lajos

Sem hősök, sem hősi halottak... élők és áldozatok

Kézirat

Celldömölk, 2011.

Most már sok könyv, visszaemlékezés jelent meg a 2. doni hadsereg hőseiről, csatáiról, egy requiemet is elmondtak (szépet, becsületeset) az egészről, de keveset szóltak arról a nagy tömegről, akik egyszerű áldozatai voltak egy szörnyű viharnak, még akkor is, ha életben maradtak, sőt netán még ma is élnek.

Kikről szóljak? Azokról. Akiket akaratuk ellenére kivittek a Don mellé, akik még nem végeztek szemináriumot, és csak annyit tudtak, hogy nem kívánnak háborúba menni. Azokról a népes katonavonatokról, amelyek nem fellobogózva és nem énekszóval mentek 1942 tavaszán Kelet felé.

Álljunk meg az énekszónál! Igaz, hogy ilyen is volt, mert volt, aki énekelt, mint a sötétben hazatartó falusi legény, hogy ne féljen. Voltak kocsik, ahol ittak, s borba-pálinkába temetve bút-bánatot, énekeltek. De ez menekülés volt a szorongás, a ránk váró sorstragédia tudata elől.

Mert mit is érezhetett a magyar katona? Miért én, miért mi megyünk? Kinek az érdeke? Ki éli túl? Mikor jövünk haza? Vajon látjuk-e még ezt a tájat? De hogy - sommásan elintézve - fasiszta érzelmekkel indult volna ez a hadsereg, az élők, a túlélők nevében is tagadom.

Sokan - ma - a szemünkre hányják, hogy nem szöktünk meg. Hová? Itthon hol rejtőzik el egy ember - hosszú távra? Kinn? Nem olyan egyszerű, pl. ezrével voltak olyanok, akik nem is jutottak olyan helyzetbe, hogy szökhettek volna, más ezrek féltek... féltek... féltek. Ha annyit tudtunk volna a világról, mint egy mai fiatal, ha annyi biztonságot jelentett volna a szökés, sokan kerestek volna „új gazdát", de minden olyan „bizonytalan" volt. Ki lát bele előre a nagy politikai kondérba? Persze utólag könnyű okosnak lenni, amikor már kidőlt a kondér, s ki-ki utólag áttekintheti, mi van benne, mit tudok meglátni a nagy halomban.

Hát ne filozofáljunk, hanem a hétköznapokat, az embereket próbáljuk megérteni, esetleges botladozásaikat meglátni, majd megbocsátani.

1942 tavaszán a vépi út mellett még két méteres hótorlasz olvadozott, amikor a 7. könnyűhadosztály híradó század a kámoni laktanyából Vépre költözött. Mindjárt a „könnyű" szót magyarázzuk meg: egy gyenge tüzérezreddel és csak 2 ezreddél induló hadosztályról van szó, a hadosztály közvetlen híradó századáról. A felszereltsége ennek is könnyű, az 1. szakasz a 30-as központ köré tömörül, mellékállomásokat épít, összeköttetést létesít előre a hadosztálytól az ezredig. Ez motorizált. A rádió összeköttetést egy R-8-as típusú készülék biztosítja hátra a hadtesthez, és R-7-esek előre az ezredekhez, ahol R-6-osok dolgoznak. A

többi szakasz fogatolt, 87 ló, a hozzávaló országos járművel (magyarul: kocsi), tábori konyha, műhelyek.

De mindez a felszerelés könnyű. A híradóanyag elhasznált, az éves gyakorlatokon már lestrapált. A vezetékek között nincs új! A rádiók a kocsin szétrázódnak, s ha megáll a menet, nem vagy alig szólnak. A központ jó - mert az emberek technikai felkészültsége jó, a hibát ki tudják javítani. Jó az egyetlen „Siemens-mechanikus" is. Ez a tábori használatra készült géptávíró, a legmodernebb felszerelési tárgyunk - már akkor is csak tanulóknak való volt. De működött, bár a vezérkariak néha nem, vagy alig tudták elolvasni a fel- vagy lefelé tartó sorokat.

Géptávírászok közt (balról a második)

Tűzerő: 1 lengyel golyószóró - 1800 tölténnyel. A rajokban 1-1 puska. Tiszteknél 1 pisztoly 14 tölténnyel (ebből 6-ot hazatérés után leadtam, 8-at egy mészkődarabba lőttem a kolbinói domboldalban, hogy kipróbáljam. Igaz, féltem, hogy mint fogok a 14 tölténnyel elszámolni...)

Feladatunk: a 7. hadosztály híradóhálózatának kiépítése, egy központ - esetleg egy alközpont segítségével a kapcsolat fenntartása a hadtest felé hátra és az ezredek felé előre. Elméletileg „jó hely", nem csatázunk, hanem vonalat építünk, rádió-összeköttetést tartunk fel. Az ezredtől előre már nem a mi dolgunk az összeköttetés, arra ott vannak az ezred távbeszélő szakaszok, akik vezetéküket sem kapcsolhatták a mienkhez. Szabály az szabály ott is!

Kiképzés és összeszoktatás Vépen és környékén. Megy, mert egyrészt sorkötelesek, másrészt nemrég leszereltek az emberek. És ha dolgozni kell, akkor csinálják. Egyetlen vaktöltényes „partizán-támadás" a vépi állomás előtt, de ezt csak durrogatásnak tekintették. Harcba úgy sem keveredünk!

Április 18-án indultunk el. Nem volt ünnepi búcsúztatás, nem volt nemzetiszínű zászló. Komor hangulat és rakodással együtt járó zűrzavar. Csak kevesen tudtak eljönni a hozzátartozók közül. - A vagonokban 1-1 szakasz, aztán másutt 6 ló 1-2-3 hajtóval, a nyitott kocsikban a járművek, konyha. Mert ez működött rendesen, menet közben is.

Érsekújvárnál hagyjuk el az országot. Hajnalodik, de a resti nyitva. Akinek még pénze van, töményt, vesz. Diólikőrt sikerül kapnom. Aztán a Vág völgyén fölfele szép a táj. Milyen jó is volna ezt nézni! Ide látszanak a hófödte csúcsok, a közeli hegyek, egy-egy vár - Illava. Aztán vacsora a Jablonkai hágónál. Lehangolódottan temetjük be a babgulyást. Próbálunk útközben barátságosak lenni a szlovákokhoz, elutasító karmozdulat, leintés veszi el a kedvünk. Pedig de ránk - rájuk férne egy kis baráti összefogás.

A fülkében ketten ücsörgünk. Iszunk 1-1 pohárkával, aztán próbálunk szájharmonikázni. Úgyis sok időnk lesz, majd megtanulunk legalább játszani. A szomszédoknak azonban aligha tetszik, mert a két hangszer különbözőképpen szól, s csak pillanatokra egyezünk. Egymást kísérni nem tudjuk, de arra jó, hogy tele legyen vele az ember feje, ne lásson, ne halljon, ne gondolkozhassék. A századparancsnokhelyettes ijedten húzza össze az ajtót, sok a hamis hang, az összhangzattan meg egyikünknél sem ismert. Egy tanár és egy tanárjelölt, de „hasznavehetetlen humán" szakosok. Mit is lehetne várni?

Olyan ez a zenebona, mint a mi helyzetünk.

Hosszú az út - nagy hallgatásokkal. A hallgatás soha nem arról árulkodik, hogy nincs mondanivaló, hanem legtöbbször az aggódás, a félelem nyomja el a beszélhetnéket. Jó barátok vagyunk, de a gondolatok néha több száz kilométerre viszik tovább az embert.

Az egyik este a szomszéd vágányon csillagos nők kavicsot lapátolnak. Felállás nélkül. A fékezőbódé tetején áll egy fekete alak (SS). Ha valaki pihenne, felegyenesedne, máris mászik le és üt. Segíteni akarnak a mieink is, mert pár percig háttal áll a nőknek, s alig látszik ki a legényeink közül, s így a nők felnézhetnek. De annyira ismerik emberüket, és az is ismer minden elterelő igyekezetet, hogy két szippantás közben ordít: Arbeiten! (Ma is szégyellem, hogy volt magyar, aki szóba állt vele. Aztán bezavarjuk a legénységet a kocsikba. Meg is értik, meg is értjük kölcsönösen egymás tisztességes szándékát.)

A lengyel csapat felett varjúcsapat iszonyú tömegben. Vészjósló a hangjuk: Kár, kár! Babonásak volnánk? Aki bajban van, az mindenütt a baj jelét látja.

Ha közel van a falu, ha megáll a vonat, gyerekek futnak hozzánk. Hljeb... értjük a szót. Aztán egy-egy karéj leesik, nekem cigarettám is van, az is érték, azt viszik haza.

A brianszki erdő rettenetes. Hallgatag, s a vonat csak megy. Tudjuk, hogy az erdő mélye titkokat rejt. Itt-ott egy-egy őrállomás, másutt egy-egy járőr, aztán kilőtt harckocsi. Az erdő szélén meg egy-egy fejfa - német sisakkal. A lengyelek - szovjet katonák sírját a lakosság

tudja csak.

Azt sem tudjuk, hová megyünk. Az irány észak-kelet; Moszkva felé mutat. Itt-ott egy állomáson rögzítjük a helyzetünket: Minszk teljesen lerombolt pályaudvarán egy bomba éppen félrobban. Nincs messze tőlünk. Hatástalanítani akarták.

Aztán délkelet felé fordulunk - mégse Moszkva.

Orelben rakodunk ki, s a félig kész repülőtérre szállásolnak el bennünket. A hadsereg szállásmestere itt van. Innen irányítják szét az alakulatokat. Nincs felirat, csak jelzés. És minden alakulat megtanulja, hogy mi a saját alakulat vagy magasabb parancsnokság jele. Egy-egy útelágazásnál 15-20 jelzés is mutat jobbra-balra. S a lemaradt, elkallódott ember mehet utána.

A reptéren németek után kerülünk be a szállásba. A háromszobás lakásokból egy szobát nem laktak, azt használták WC-nek, mert az épület még nem volt kész és a WC nem volt felszerelve. Az első dolgunk a takarítás, aztán a dobkályhák beállítása. A dobkályha vékony lemezből készült, a német típus lefelé keskenyedő, majdnem háromszög alakú. A csövét a felső ablakszemen vezetjük ki, oda vaslemezt kell az üveg helyére beépíteni.

L., ludovikás hadnagy a legfiatalabb a tisztek között, de ő a rangidős és századparancsnok. Még nincs 24 éves, s a városban körülnéz. A híd mellett 4 csövű légelhárító ágyúk, de a mellettünk levő házban két fiatal lány. Jó volna, ha oroszul tanulhatnánk, s a lányok jókat nevetnek a mi - eléggé primitív - nyelvkönyvünkön. Én a direkt nyelvtanulás módszerével kísérlem az alapokat megtanulni: Eto aikno, eto sztol. És a konyhából rettenetes üvöltés, az idősebb lány ugrik, a szőnyeget kirántja a lábunk alól és fut ki. Mi már a pisztolytáska körül matatunk, ha mégis partizántámadás lenne... Nem, csak a mama teát akart főzni, és a petrofor berobbant. A lány a szőnyeggel (inkább népi cserge) az egészet egy pillanat alatt lecsapja. Mi zavartan búcsúzunk, nem sikerül az első nyelvóra. Pedig de jó lett volna akkor elindulni. - Igaz, később a „bratyizásunkat" nem jó szemmel nézik, abba is hagyom az orosz nyelv tanulását, mert a beosztásom hírközpontvezető (civilben: kis postai hivatalfőnök), s nem szeretik, ha a központ körül idegenek járnak.

(Még ma is sajnálom az elszalasztott alkalmat.)

Orelben próbálok gépkocsit vezetni. Elméletileg az iskolán megtanultuk, most kéne a gyakorlat. Egy óra vezetés után L. visszaveszi a kormányt, s a főúton meg akar fordulni, bejár az egyik ház elé, aztán rückwärts. Senki sincs az utcán, de mire a főúton fordulunk, egy német hernyótalpas a jobboldalt benyomja. Az első kereke 10 cm-re bejön a kocsiba. Hull a semperitüveg, morzsálódik. Az ablakból kinézve: a német szentségel, 2 m-re fenn ül felettünk. No, ez jól kezdődik. Azóta se vezettem...

A reptéren nincs élet. Néhány kibelezett gép áll a földön, aztán hulladék. A nyírfából nyírfalevet csapol az egyik legény: nem is rossz az íze. Persze a hajmosáshoz kellett volna

használnom, de a mendemondák miatt - mérgezett kutak - inkább ezt isszuk. No meg még van pálinka. A német sütöde van mellettünk. Ők adják a kenyeret, mi az italt. De milyen a kenyér! Az üzemben gépek is dolgoznak. És nem lisztben, hanem fűrészporban forgatják meg bevetés előtt a kenyeret. Hát utána törülgetjük is a négyszögletes kenyeret, de annak mindegy. Azt hiszem, nekünk is, mert mintha a bele is fűrészporos lenne.

Május 7-én települünk át Kurszkba. A kocsik már kinn állnak az úton, amikor hózápor elől visszamenekülünk a hűlőfélben lévő szobába. Vagy 10 cm lenne a hó, de aztán olvad is. Az út kb. 140 km. A csillogó személykocsikat vékonyan olajjal kenjük be, 10 perc múlva ráül a por, s így terepszínű - meg nem is csillog. Egy magányos repülőgép kóvályog magasan felettünk, ezt a mozgást figyeli? Időnként doröngútrészeken zötyögünk át, munkaszolgálatosokkal csináltatják. Rettenetes a kocsiban ülni, de még rosszabb az utat csinálni.

Kurszk. Egy gimnázium 3. vagy 4. emeletén lakunk-. Szép az iskola. És mennyire világosak a termek. Jó lenne nekünk is. A piac nincs messze. A legények látogatják, s cigarettáért adnak-vesznek. Van itt minden, és ha valaki ennivalót is ad érte, vehet bélyeggyűjteményt - korcsolyát. Nekem van cigarettám, s egy műkorcsolyát hozatok, mindig az volt a vágyam, a Marcal kiöntésein jó nagyokat száguldani. A cipőnek meleg flanelbélése van, s a korcsolya rá van szerelve. Egy szót tudunk kibetűzni: Leningrád. - Vajon 45-ben hová vitték vissza? Útja megérne egy kis regényt, talán bajnokságot is nyertek vele. Én soha nem jutottam hozzá, hogy korcsolyázzam, én csak megőriztem a jobb idők számára. - Remélem egészséggel használta a későbbi tulajdonosa.

A gimnázium előtt állva láttam Petschauer Attilát. Egy munkaszolgálatos század elején menetelt. A pesti legények ismerték fel. Ki ne borzadna meg olimpiai bajnokunk méltatlan sorsán, de hát akkor csak azon szörnyülködtünk, hogy az olimpiai arany sem számít? Hátha még előre is látunk?

A gimnázium mellett az udvaron az óvoda. Pedagógusnak élmény és szívderítő látvány. Órákon át nézem. Mi lesz velük, velünk? És ők játszanak a világomlás közepén!

Pár nap múlva: irány a front. A város végén egy 15 méteres kaptatón a lestrapált Balilla-kocsim nagyokat kerrent, aztán végkép leáll. Vonatóra vesszük, aztán többet nem is látom. Hát ilyen volt az 1. szakasz parancsnokának kocsija. Saját lábon megtett 140 plusz 10 kilométert. Ez utóbbit Orelben és Kurszkban. (Kocsi nélküli parancsnok egy gépkocsizó szakaszban - igaz: tenger nélküli tengerész korában élünk.)

Vagy 40 km-t mehetünk, s beesteledik. Úgy zuhan ránk az éj, hogy még egy falut sem tudunk megközelíteni. Kinn alszunk a kocsikban. Ülve. Pedig Sumakovó 200 méterre van már csak előttünk. De kutyaugatás se hallatszott egész éjjel, lehet, hogy az sem volt.

A faluba való bevonulás előtt megreggelizünk, s közben egy szürke panyje-ló közeledik

hozzánk. Jó alakú, izmos paci. Ilyen kell a reggeli gémberedés kirázásához, körbefogjuk. A ló szovjet kincstári. Jelzés látható rajta. Jóska barátom - a legjobb lovas (szerinte) megpróbál felülni, de a ló a győztes. Mindegy, jó ha van a háznál egy idevalósi ló, viszi magával.

Sumakovóban a német ezred központját veszem át. 10 vonalunk van, pár perc alatt átkapcsolunk, s a Bratkartoffel receptjét tanulom meg. Reggel egy fazék burgonyát főznek, aztán délben és este a sajkafedélben a 2 dkg margarinnal megsütve megesszük az adagot. - Ez lett aztán a legjobb ételek egyike!

A század egy almáskertben ver tanyát. A sátrakat felütik, s álcázás, árokásás megy egész nap. A magasban ott zümmög a felderítő. Lehet, hogy jól lát, most - május közepén - az almafák még nem zöldek és nem is virágoznak.

A parancsnok és helyettese eligazításra mennek, mi meg a berendezkedéssel ügyködünk. Az egész gyümölcsös érdekes képet mutat, a fák két méter magasan vannak meszelve.

A németek vonulnak el, s az egyik alakulat csak papírt kér, hogy itt hagyja a tehenet. (Biztos nem igaz úton szerezte, azért adja könnyedén tovább.)

Aztán újabb átvonulók, két birkát adnának néhány cigarettáért. A híradó szakasz a tyúkjait testálja rám. így aztán a szélső fasor furcsa képet mutat: szélről a szürke ló, aztán a tehén, aztán a két birka béget, s egy ládában a tyúkok. És a németeknek csak pecsétes papír kell, „leadták". A hazaérkező parancsnok ugyancsak bámulja a farmot, de hát a faluban nincs más, legalábbis nem látszik az életnek semmi nyoma, hogy máshová tették volna le a zabrált állatokat.

Sumakovóban cenzúrázok 1942 nyarán

Sumakovó kis falu, de a határában a télen nagy csaták voltak. Egy tömegsírban rengeteg német. A lapályon 15-20 ló hullája. A mi muszosaink próbálják elföldelni a lótetemeket.

A front csöndes, mozgás csak az éjjeli leváltás alatt. És akkor szólal meg a fegyver, ha valaki nagyon feltünősködik. Az ezredparancsnok bunkerja félig vízben. Mély a talaj, s most kezd a tél nedvessége eltűnni.

A sátorban hárman alszunk, s éjfélkor a budapesti tízórás hírek is bejönnek a hordozható ősrádión. A koffer nagyságú készüléket L., a századparancsnok készítette. Még egy világító gomb is volt rajta, hogy az utolsó elalvó lenyomhassa. A tökéletesség magas foka az lett, amikor már lábujjal is le tudtuk nyomni. - A szombathelyi kereskedelmi iskola leányai üzennek a szombathelyi katonáknak. A haza aggódik. Aztán inkább csak éjjel lehet Pestet fogni, s ráállítunk egy R-6-ost, éjjel nincs forgalom, különben is védelemben nincsenek bevetések.

A május elmúlik, s lassan tavaszodik. Május közepén még csak rügyeznek a fák, aztán rohamosan indul a természet. Pótolni kell az elmaradást.

A falu túlsó végén mégis laknak. Egy szolgálati lovaglásom közben látom, ahogyan a földet művelik. Három asszony egy ekét húz, egy öreg bácsi az ekét tartja. Elő kellett venni ezt a szerszámot, mert a motor és traktorállomás (MTS) szét van lőve. A traktorokból 30-35 áll egy szín alatt a két falu között, de nem lehet belőlük egyet sem beindítani. (Hát ilyent nem láttunk itthon. Egy-egy traktor nagy feltűnést keltett, a cséplőgépeket húzta-vonta, hajtotta, de hogy ennyi egy állomáson, - az csodá:)

Idézet az első sumakovói levelemből (16 oldalas): „Érdekes kísérlet ez az ország, ha hagyták volna fejlődni, 50 év alatt csodájára járt volna a világ". A cenzúrát saját századunkon belül intézik, így hazaért látatlanul.

Aztán 2-3 halászat a Szejm folyón. Tri Π-t kapunk a mellettünk ücsörgő utászszázadtól, s egy csónakban hajtunk lefelé, és a köteget mögénk dobja ifjú parancsnokom. Tíz méteres víz- és iszaposzlop, aztán a visszafordított csónakba nyolc, tíz darab kilós hal kerül. Húsz-harminc apró is felbukkan, ezt hirtelen megsüti az egyik legény.

Meghatódom, csomagom érkezik. A polgáristáim cigarettát gyűjtenek és kiküldik. Pedig tudják, hogy nem dohányzom. A vacsoraosztásnál 4-5 db-ot kap mindenki, a saját községbeli 3-4 egy félmarokkal. Nálam egy jelszó kezd élni: Én csak magamat akarom innen hazavinni, nem kell nekem semmi.

A 258-as magassági ponton egy előretolt támaszponton egy Németh nevű zászlós esik el egész szakaszával. Úgy lepték meg, hogy alig tudott védekezni. A hadseregparancsnokság felbolydul. Presztízskérdés ez a pont, esztelen hetvenkedés: vissza kell foglalni. Az oroszok úgy megrakják nehéz gyalogsági fegyverrel, hogy nem sikerül egyetlen támadás sem. Tajtékzik a vonal, ahogy a parancsnokok adják lefelé a letolásokat.

Az egyik támadásnál néhány orosz katona esik fogságba. Drót mögé kerülnek, s Gilde

Barnabás százados hallgatja ki őket. Ő az I. B (kémelhárító hadosztály) vezetője. Jelentéseit közvetlenül viszi hátra, alig tudunk meg valamit, s még nincs is sok gyakorlatunk a lehallgatásban. Aztán elkísérik őket hátra. Vajon hátraértek valaha, valahová?

Afaneszjevkára települünk át, 2 faluval előbbre. Szétterülő falu, közében nagy térséggel. Itt van az elesett katonák temetője. Döbbenetes: Suba Gyula hadnagy - kőszegi tanár - keresztjén rajta van a sisakja, középen átlőve. Együtt voltunk Szegeden. Szegény Gyuszi! Nagy-nagy küszködéssel - anyagi nehézségek árán - kitanult, két tanári diplomája volt. És most vége.

Mesélik, hogy zászlóalj segédtiszt volt, s nézeteltérése lett a parancsnokkal. Kérte magát a harcoló egységhez, s az első alkalommal állva vezényelte rohamra katonáit. „Vagy lovagkereszt vagy fakereszt"! Az utóbbi lett.

Amott egy falumbeli, aztán a domboldalon a celldömölki T. M. főhadnagy a nagy kereszt alatt. Két nappal halála előtt beszéltem vele. A falu határába már belőnek.

Csoknyay P. ezredes is itt tanyáz, beszélgetni látom a lakosokkal. Tud oroszul. De jó lenne tudni ezt a nyelvet!

Megjön a tavasz, a saláta három hét alatt fejesedni kezd, s a dohánylevelek szemlátomást nőnek. A központ egy pincében van, nyirkos, dohos. Féltem a katonáimat, úgy hogy többet ácsorgunk kinn, mint lenn.

A szálláshely körül mély árkokat ásatunk, mert éjjel egy-egy gép lehajít egy kosár apró bombát. Csendes Károly, a legényem egy kis kemencét váj a laza talajba, abban ücsörgünk, ha esti kivilágítás van. Milyen nyomasztó érzés. Ránk szakadhat!

A szolgálatvezető jó szándékú, de nagy hangú altiszt. Egy riadónál nagy tülekedés - futás - ugrás közben valamibe beletenyerel. Fenn a repülőgép lassan zümmög, keres bennünket, lenn pedig litánia őrmesteri módra. Kínunkban pukkadozunk, még ha 100-150 méterre volna is, csak árulkodó lenne helyzetünkről.

(Úrnapján úgy is el kellett halasztani a támadást, mert a Hoffer-Schwantz vontatók is leültek a felázott „fekete föld"-be.)

Aztán megjön a német előkészítés. Tim előtt állunk. A stukák köröznek, s egyenként csapnak le vijjogó süvítéssel a célra.

Hajnalban a jelentések izgatott hangon közlik: Nincs előttünk senki! - Nem igaz! - De nincs! A járőr üres lövészárokban járt! Mindent elvittek magukkal!

Hát így indultunk. A gyalogság fésüli a terepet, mi meg Olgával döcögünk. Minden híradó századnak ilyen központkocsija volt, akkor újdonság és ritkaság. Terepjáró, a kormányülés alatt két kerék magasan, ha netán az eleje árokba ér. Hátul két kis fülke, a központ és a géptávíró számára.

Külön szám a gépkocsivezető. Kanizsai sofőr, egy alkalommal taxival borult, s 11 helyen törött el a csontja. Csak nevetni tudunk, ha valamit jelentett. (Antikatona vagy inkább igazi

civil.) De vezetni jól tud. Egy marék alkatrész van a zsebében, de azért ha kell, megyünk. Egy kis meredek dombon egy gyalogos hadnagy integet: Nem tudsz feljönni. Jóska csak morrant: Azt bízd ránk, édesapám! Aztán terepsebesség, és lépésben, de fenn vagyunk. A hadnagy gratulál - ilyet még nem látott.

Az első napi előrehaladásunk vagy 25 km. A falu T., hatalmas község, ide egy motoros visz előre. A hídnál majdnem a nyelvemet harapom meg, úgy fékez le. Egy akna sarka látszik. Nem voltunk tőle egy méterre, amikor megállt.

A lakosság bezárkózik és fél. Én a postát keresem, hátha hagytak valami híradó anyagot. Drót - szigetelőcsiga - biztosíték, minden jó. De semmi. - Hát ez mesteri munka volt. Leszereltek mindent, még a kapcsolókat is! - S. Jancsi a kultúrház előtt egy kis matricát talál. Nyomdászgyerek, és ő tudja ennek az értékét, hasznát.

Nyomasztó csend, élettelennek látszik a falu, s félünk is, hiszen bármely padlásablakból szitává lőhetnek. Mi nem lövünk, ha 1-1 katona előkerül, terelik össze őket. Gilde Barna fényképezi a csoportot, s küldi haza. Reggel össze is szednek egy mongoloid csoportot, lemaradtak az alakulatuktól. Ők maradnak, mi meg előre.

A tagutakon lassan haladunk. Kocsi-kocsi hátán. Az utakon néhol akna van, súlyra beállítva. Egy nehéz löveg alatt robban, mi keresztül futottunk rajta.

A németek Grossdeutschland gépesített hadosztálya van elől, ha keresztezik utunkat, akkor fél napig ott állunk a tűző napon. Jobbra-balra gabonatáblák, napraforgók.

A 11 gépkocsi elül a homokban. Összeköttetés nincs, s neki állunk kihúzatni a kocsikat. Olga hasznos jószág, csörlője 50 méteres. Önmagát is ki tudja húzni, ha a csörlő végét rögzíteni tudjuk. Csak a fa ki ne szakadjon! Ha recseg a fa, 15-20 ember próbálja visszahúzni - tartani. És Olga megindul. Lassan vánszorog, de átjön a homokon. Aztán fordul, és nyújtja csápját a másik kocsi felé. Van olyan nap, hogy 15 km-t jutunk előre. De ez még mindig jobb, mint a kerékpáros zászlóalj, ahol a kerékpárt is vinni kell minden katonának. Szakad róluk a víz. (Gyorsan mozgó alakulat!)

A harmadik reggel eligazítást kapunk: az erdőben vagy 800 partizán maradt vissza. A tizenegy gépkocsi egy oszlopban halad a huszárszázad gépkocsijaival, ellátó részlegével. Az erdő előtt bokros-zsombékos terület. Leállunk. Reggelizés közben tanakodunk. Paradicsomos halkonzervet reggelizem, színes dia készül rólam.

De különben csend és még távolról sem hallik semmi. Pokoli a meleg. Aztán egy német parancsnoki kocsi 100 méterre tőlünk kiperdül az erdőből, majd berántja a vezető a bokrok közé a kocsiját. No, ezek is bolondok! Miért nem jönnek ide? De úgy elhajtanak, hogy kiabálni sem tudunk utánuk. Hátha ezek is a partizánokhoz tartoznak.

Aztán indulás: elöl megy a huszárkonyha, aztán a századparancsnok, a helyettes kocsija,

aztán az Olga. Az erdőben talán fél kilométert, ha megyünk, amikor a huszárkonyha tüzet kap. Ugrálnak ki az emberek, de dőlnek is el a földön. Magasan ülök, az Olga vezetője mellett, s látom, hogy a gépkocsi gumiját sorra kilyuggatják, s leül a kocsi a homokba. Ugrás ki a kocsiból, s fegyvert fog, akinek van. A huszárkonyha már kinn van a tisztáson, mi még a nyiladékban. Egy-két lövés jobbra. Hátha ott van valaki. Senki.

Aztán aknabecsapódás 100 méterre, a következő 50-re. Hozza előre a tüzét. A harmadik lövés 20 méterre. Ennek a fele sem tréfa, mert a vonala tökéletes, a következő lövés már telibe talál. - Futás hátra, majd az erdőn át előre tudunk jönni. Aztán egy rakéta száll fel, az aknatűz abbamarad. - Német katonák voltak, akik ilyen egyenruhát még nem láttak, s a huszárkonyhán nem volt nemzeti felségjel. (Az Olgán volt!)

Három halott és néhány sebesült. Az egyik haslövéses vizet kér tőlem, de csak citrommal nedvesítem a száját, s egy autón küldik hátra őket. A német törzsőrmester makog bocsánatot, de ők is azt az eligazítást kapták, hogy orosz partizánok vannak az erdőben. Hát erre nem megyünk.

Azon az éjjel egy temetőben alszunk, inkább csak fekszünk. Én a mentőkocsiban egy ágyon, de nem jön álom a szememre. Hajnalban a fiatal nyírfákkal beültetett temetőben bolyongok, életben vagyok, pedig hajszálon múlt minden. Az erdőig én voltam az oszlop elején.

Újra a döbbenet. Milyen ostoba ez a háború. Soha nem látott katonák az ellenség, ismeretlen német raj szó nélkül szétlövi az oszlop elejét, aztán reggel az egyik kocsiban puskalövés. N. Jóska agyonlőtte magát. Pár sor mellette, a napokban levelet kapott hazulról, s szerelmi bánatból agyonlőtte magát. Így pusztul, pusztítja magát az ember! Fene magasra jutottunk a fejlődésben. (Az állat öl, hogy élelmet szerezzen, aztán a saját fajtáját soha nem bántja, az ember az, aki válogatott okok alapján öli társát, önmagát.)

A Donig kell előre mennünk. Lassan megy és szinte teljesen vakon. Néha egy-egy kocsi rohan el mellettünk, aztán mi előzzük a gyalogsági oszlopot, menjünk és készítsük el az összeköttetést, mire odaérnek. Egy-egy ismerős baktat a szakasza mellett. Takács Jancsit pillantom meg, a szomszéd falu tanítója. Izzadnak, fáradtak, már 6-7 napja menetelnek.

A ruházatunk meleg, még nekünk is a kocsiban. És nincs lehetőség a zubbony levetésére. „Menetkönnyítések megengedve" - de ez nem sokat segít. Áldom az eszét - kezét, aki 1 kg citromot küldött. Naponta egy citrom elég, és a szomjat ez oltja. Áldassék érte mai is 35 év távolából!

Aztán megérkezünk, közel a Don, de mi csak a Devizát (Gyevicát) látjuk. Nem ér nyakig a vize. Mert fürdünk. Micsoda élvezet! Egy gázlónál szép tiszta a vize, csak 10-12 gépkocsi marad ott: a szovjet hadsereg katonái nem tudták átvinni. De mi sem tudjuk használni, mert a mágneses gyújtás vagy a karburátor hiányzik. Leszerelték. Este van, csak vacsoránk nincs. A

falu szélén vétkezem: megeszem a tartalék lekváromat meg a kétszersültemet. Mi lesz ebből? Ez közel áll a haditörvényszékhez. A katonák egy kiürített faluból libákat hoztak el, de nincs a szakácsoknak gyakorlata a tábori libasülthöz, így éjjel 11 órakor van sorakozó libapörköltre. Még rágós!

Az eligazítás: Reggel északra települünk át, a központ helye Boldirevka. A hadtest híradószázad gumikábel (nehézkábel) összeköttetést teremt, s innen építünk mi a 2 gyalog és tüzérezredhez vonalat. Özönlik a hadi nép, aztán állj! Mint már annyiszor! Állunk egy-két órát, aztán sebesülteket hoznak szemben. Uriv előtt álltak már a gyalogság előőrsei, amikor páncélos támadást kaptak. A szovjet hadsereg az áttekinthetetlen zsombékos kanyarban hátrahagyott 12 páncélost. Még egy ember után is körbejárták a házat. A mi páncélelhárítóink 37 cm-es apró jószágok, semmi kárt nem tesznek bennük.

Felállók az Olga tetejére, s onnan nézem, mi van, de aztán ez nem egészséges vidék. Inkább mögéje kell kuksolni. Egy szakaszvezető sírva jön a kocsik mellett, a kocsikon a páncélelhárítók összetörve. A T-34-esek belenyomták a földbe. Rámentek az ágyúira, s most adhatja le ócskavasnak. Fegyvertelenül áll mellettük. Hát ez megint az eszmélés ideje: így bocsátottak el bennünket. Vágóhídra dobtak!

Boldirevka helyett Plotava lesz a hadosztályközpont. Ide települünk. Hátrább van 16 kilométerrel, és Boldirevkára csak egy előretolt 10-es központ kerül.

Plotava nagy falu- A templom környéke lesz a parancsnokság központja, mi a szélső házat kapjuk Kelet felé. Mi lehetett ez a ház? Valamikor talán laktak benne, mert két helyiségből és gádorból áll. Olga a ház falához simul, és zölddel takarjuk a tetejét. A házban nem tudok megmaradni, pedig a földes szoba hűvös. De koriander mag volt a két helyiségben és az illata még most is megüt. Át kellett lapátolni az egyik helyiségbe, de a szaga ott maradt. Ma sem szeretem, annyi volt belőle az illata.

Mellettünk egy holdra való bojtorján és alján lapulevél. Itt verünk sátrakat - készítünk légó árkokat. Legényemmel kettőnknek van egy sátorra való sátorlapja, de ő benn alszik szobában, így enyém a sátor! Húsz centiméterre kiássuk a földet, így jóval nagyobb lesz. Persze kinyújtózni nem lehet.

Csak élelem nincs. Már nyolcadik napja nem látunk kenyeret. Ez pillanatnyilag a legrosszabb. A kiásott újburgonya tartalmatlan étel, s egy óra múlva már éhes is az ember.

A központ adja - továbbítja a híreket, táviratokat. Most már kezdjük ismerni a vezetést, a helyzetet. Este pár száz méteren zümmög a közelfelderítő. Rémes ez a lassú járat. Mintha órákig a fejünk felett ülne. Elég egy cigaretta fénye, s már borul a kosárnyi bomba.

Ha olyan a felhőzet, hogy a hangot leveri, még ijesztőbb. A sofőröm félálomban ugrik az árokba. Fél. Persze mindenki fél. Senkinek nem hiszem el, hogy ő nem fél.

Vezetékeink a kétméteres bojtorján tetején szélednek szét, csak egy gyalogút vezet benne a

konyhára. Nem látszunk ki belőle, ha ebédre megyünk.

Este 10 óra körül kattog a Siemens-mechanikus géptávíró. Primitív szerkezet, de megy, és mi jól olvassuk. A központos a szomszéddal barátkozik, ilyenkor teljes a nyugalom. Kinn egy szem őr vigyáz ránk, de szinte az is felesleges. Én az összeköttetés vázlatát rajzolom: merre, kivel lehet beszélni. A nevünk most változik Dáliára. Ez marad aztán, mert a híradókon kívül senki nem használja a fedőneveket.

Aztán: Állj! Állj! Ki vagy?! A harmadik után a závárzat kattan, és János lő. A csöndes éjszakában süvít a lövedék a falu felett. Ennek már a fele sem tréfa. Ki a kocsiból, mert abban hamarabb bajunk lehet. Aztán újabb lövés!

- Mi van?
- Egy sötét alak viszi a drótjainkat!
- Merre? Hány ember lehet?
- Nem láttam, csak a gaz hullámzik, meg húzza drótokat, hallom, hogy szakadt is. Most már vagy szakasznyian vagyunk ébren és suttogva tárgyaljuk a támadás lehetőségét. Sötét az éj, nem látunk 2 méterre sem. Aztán kelet felől nagy dübörgés közeledik és ordításszerű hang. Most már komoly a helyzet. A szakasz puskásai lőnek. A velem szemközti sátorból fehér glóriás alak térdel a földön és a hang irányába lő. A dübörgés egyre közelebb. Én is „kibiztosítom" a pisztolyt. De még mindig nem látunk semmit, csak a puskalövés fényénél egy-egy alakot körülünk.

Aztán bedübörög az úton a kolhoz bikája. Bőg istentelenül és megáll az Olga előtt. Fellélegzünk, hát ez volt az. És a bika bőg. Két lövést kapott, de áll és alig szivárog a vére.

No, erre felgyorsul a központ forgalma.

- Mi van? - kérdezi a helyi 15-20 állomás, sőt a vezérkari főnök is engem kér.

Jelentem a helyzetet, s kapom az áldást: Hallgattassátok el! Lövesd le!

Eldől szegény pára, s 2 napig a hadosztály törzs és a híradó század bikapörköltet eszik. Csajkaszámra. Kenyér nélkül. Só is alig-alig. - Hát nem veszik fel a receptet a Hilton étlapjára! - Enyhén szólva, büdös volt a húsa. És mégis rágjuk, mert jól kell lakni, ha az ember teheti.

(Sok dicséretet nem kaptam érte, sőt másnap reggel a falu sztarosztája mondott is, de hát nem értettük. Az állat egyedül volt a nagy istállóban és elszabadult. Unta magát és belekeveredett a drótokba. Hát, ez volt a támadás.)

Persze lehetett volna komolyabb, mert szivárogtak a fogságból meglépettek a Nagy Föld felé, s miattunk át is mehettek sokan. A később kezünkbe került Pesti Hírlap vasárnapja két magas rangú tiszt elfogását tárgyalta, akik valahol nálunk estek fogságba.)

Plotava: A magas vezetés dicsőségére engedélyt kapunk, hogy a zubbonyt még szolgálat közben is levethetjük, de az ing ujján egy vékony csík jelzi a zászlósi rangot. A dicsőség két

hétig tart. Lazaságról, fegyelemlazulásról szól a parancs, és újra felvehetjük a téli-nyári egyetlenünket. És be is kell gombolni, még ha 35 °C is a hőmérséklet.

A hadosztály alakulatai egy 16 kilométeres dróton lógnak. Ha elszakad, akkor csak körbe-körbe, a szomszéd útján lehet hírt kapni. És minden éjjel szakad is. Úgyhogy a raj szinte óramű pontossággal vágtat el, 5-6 kilométerről beszólnak, még jó. Aztán egy óra múlva a sötétben kitapogatják a szakadást. Valami beleakadt, de lehet, hogy valaki helybeli vágta el.

És elől nincs csend. Végül a gyorshadtest jön kitisztogatni a sarkot. Ki is lőnek néhány páncélost, négyet meg épen zsákmányolnak. Öröm, ujjongás az egész vonalon. Este diadallal vonulnak át Plotaván, besorolva a négy zsákmányolt harckocsit.

Most már előre települhet a hadosztály és központom. Én bemegyek Boldirevkára és takaros központot teremtünk a fekete földbe leásva. 2x1 méteres gödör, rajta gerendák, és a föld rugalmas. A bombázásnál csak apró göröngyök hullanak ránk.

A harmadik ház a mienk, itt alszunk, s előtte az akácfák alatt - rejtve - a központ. Csak a legyek milliói zavarnak július végén, különben viszonylag csend van.

Mellettünk muszosok. Jó a barátság. Egy híres rádiós dalénekes a katonáim kedvence. Este együtt ülnek, s a szakaszparancsnokuk - tartalékos hadnagy - talán emberségesebb.

Ami megzavarja a csendet, az a vezérkari tisztjelöltek érkezése. A vezérkari akadémiára készülő 0 éves századosok gyakorlatra jöttek ki. Egy-egy hónapot töltenek a vezetésnél, a híradásnál és a harcoló egységnél. Hozzánk is kerül egy „emberevő". Velem jóban van, mert a központ szól - élnek a vezetékek, a környék is tiszta.

Aztán jönnek az ötletei: az istállót két méter magasan trágyával kell körülrakatnom, hogy a lovak repeszt ne kapjanak. - A lovak végbélnyílásait is ki kell takarittatnom - És még ami belefér.

De ő az Urivból visszatért rajomat kihallgatja. A faluban nem lehetett benn maradniok, az ezredparancsnok is hátrébb jött a hadtáppal egy napraforgósba. A legények között volt egy, aki egy gyönyörű, kézimunkázott női aljat hozott ki. Kapott érte öt márkát és a százados vitte. A tizedes meg nézett utána és szentségelt.

Augusztus elején aztán kezdődik újra az erőszakos felderítés; négy tank meglódul és a falu határáig bejön. Fedezet nélkül. - Ennyire ismerik a helyzetet, mert nincs páncéltörő fegyver. - Nagy a kapkodás. Kézigránátok összeszerelése. Azzal kellene felrobbantani. De ezt nem várják meg. Mennek vissza.

A leharcolt egységek erősítésére gyalogság vonul át rajtunk. Gomeltől gyalog jönnek. Közel egy hónapig menetelnek. Reggel vonulnak át rajtunk és úgy, ahogy vannak, bevetik őket. Kapnak is akkora tüzet, hogy 11 órakor már újra látjuk a szétvert, részben sebesült egységet.

A 2. magyar hadsereg helyzete 1942. augusztus 19-én

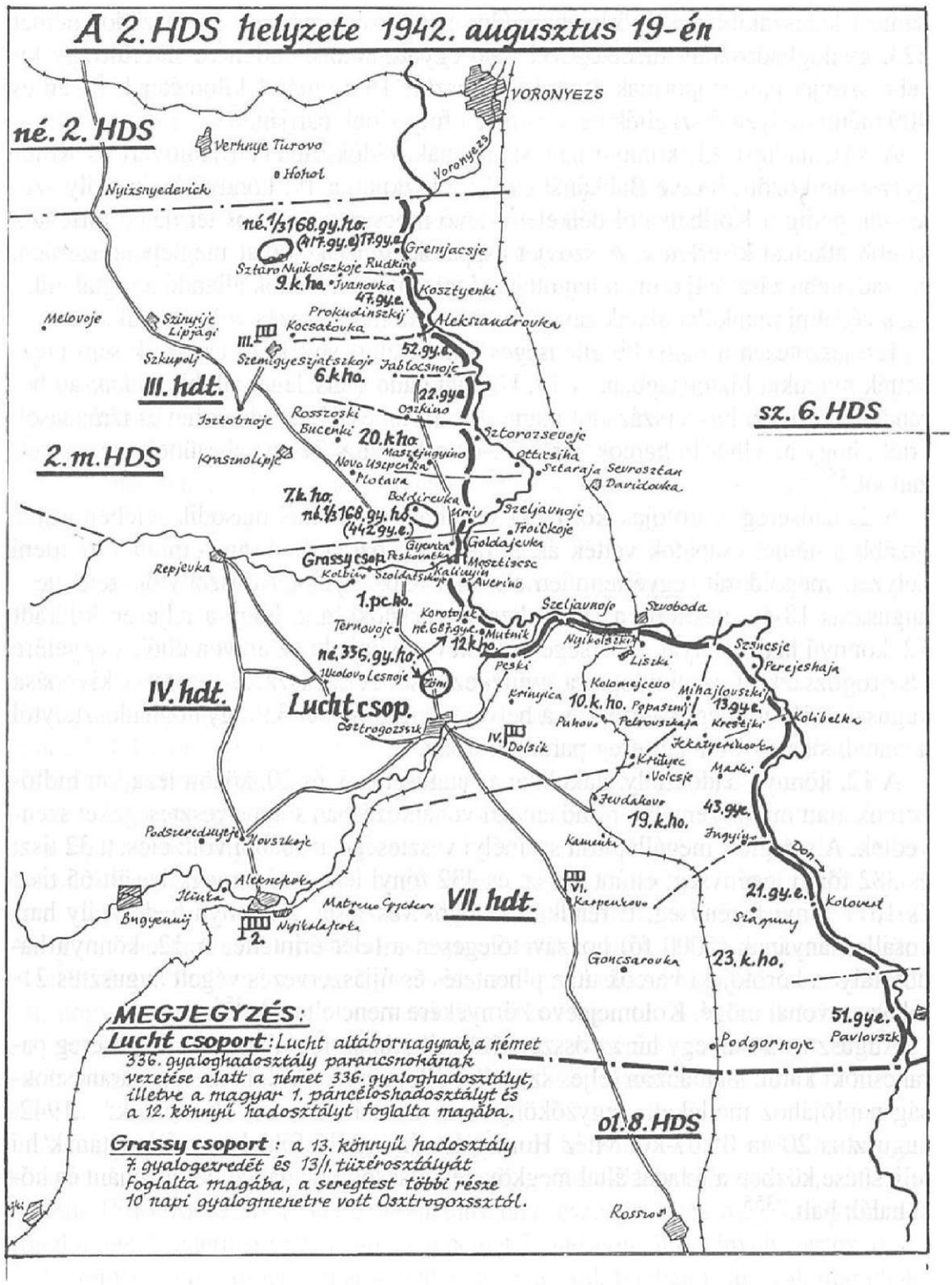

Forrás:

Szabó Péter: Don-kanyar. A Magyar Királyi 2. Honvéd Hadsereg története, 1942-1943. Bp. 1994. 128 p.

Aztán újra a gyorshadtest jön rendet csinálni. A falu végén egy tábla kétméteres rozs. Ide települnek be és vágják a rozsot rejtőzésre. Ők el is rejtőznek, de a felderítés a naplementénél jól látja, hogy valami csapatmozgás van. Nyilván a falu gyümölcsösében rejtőzhetnek. Hát, a gyorshadtest nem, mi viszont igen, ott vagyunk.

Augusztus 11-én megjön az áldás. Kapunk annyi bombát, hogy minden vezetékem lóg. Darabokra szaggatva. A Sztálin-gyertyák fénye mellett lapítunk a fal árnyékában, mozdulni sem lehet. Aztán egyszerre lövések sorozata - rövid és hosszú sorozatok tömege.

- Partizánok ereszkednek le, - ordítja valaki és megindul az áradat. Vagy ezer ember fut ki a faluból, jóformán fegyvertelenül. A központot is fel kell robbantani, ha tényleg ideérnek, mert nem kerülhet ellenséges kézbe. Aztán kialszanak a gyertyák és Csoknyay ezredes harcálláspontjáról hírt kapunk: Lőszeres kocsikat gyújtottak fel a bombák, azok adták ezt a kísérteties - ember nélküli - támadást. Lassan visszaszivárog a menekült népség, mi meg kezdjük a drótokat próbálni. Nem szól a fele. Nincs összeköttetés - hátrafelé sem. Hajnalig dolgoznak a fiúk, de közben megjön „atyai patrónusom", a vezérkari tiszt és a bunkerban ülő központkezelőt kétszer fejbe vágja: Miért nem jó az összeköttetés?

Reggelre él minden vonal, de még augusztus 22-ig kell várni, amikor egy nyitott teherautón elvitorlázik, integet barátságosan, mi meg mereven tisztelgünk. Egy misét megér, hogy elmegy! - Csakhogy megszabadultunk tőle.

Augusztus 25-től betegállományba kerülök. Vérhas. Enni nem tudok, csak stafétázni. Fáj mindenem. Éjjel-nappal fáj, mire leváltanak és két községgel hátrább pihenőbe megyek. Ez 4-5 nap. Ópiumos cseppet kapok, aztán lassan rendbe jövök.

Őszi-téli szállást készítünk elő. Hátratelepül a hadosztálytörzs Plotavára, úgy hogy új központot - most már kemencével fűthetőt - utalnak ki a szállásmesterek. A ház rendes paraszthász, s két nap alatt rögzítjük a vezetékeket, ha netán itt kellene telelni.

Elmúlt augusztus 20., pedig ekkor már otthon akartunk lenni. A latrinahírek egész nyáron tartották magukat. Leváltanak bennünket!

A központ valóságos magánközpont lett, sok az ismerős, aki egy-egy percre bekukkant, hátha valamit megtud, de hivatalos adat nincs. Magánértesüléseink meg óvatosságra intenek. Egy gyalogos hadnagy - idősebb tartalékos - szinte naponta megjön. Neki írták, hogy a Vérmezőn augusztus 20-án fogadják a hazatérőket. Kétség és remény között hányódik itt mindenki, aki még él.

Az augusztus csatái a hadosztályt megharmadolták. Fokozatosan leromlott a gyalogság erőnléte. Fegyverzete, ruházata alig bírja már! „Leharcolt állapotban" vannak.

Kijön a szombathelyi ezredes, kisjókai T. E. Nagy hang, új hang: Azért jöttem ki, hogy hazavigyem a vasi bakákat. - Aztán egy telefonbeszélgetését hallgatom le, ahogy a „C" osztály főnökével, a gazdasági főnökkel beszél. Reprodukálni csak a „modern", mai irodalom nyelvén lehetne, ahogyan a német ellátást elintézi.

„Ide tettek a térdemre egy ... (nagyságmegjelölés) lekvárt. A magyar embernek egy darab szalonna a reggelije. Ez a műméz meg miből van? (Ekkor járta a vicc, hogy Göring már sz.-ból is vajat csináltat. De egyelőre még csak kenhető.) Szövegét meg is küldi a „C" osztály főnökének, de a kosztunk marad német módra.

A plotavai szeptember eleji esték csendesek. A központ rendben működik, s kezdünk télire berendezkedni. Alkonyatkor nem gyűjtunk lámpát, csak a központosnak van kis fénye, míg mi ülünk, és az otthonról beszélgetünk. Aztán a tücsök megszólal. A kemence falában van a lyukja, s esténként odaül a lyuk szélére, és húzza a nótát. Milyen békés volna, milyen szép is lenne. Az ukránok szeretik a házban, a családi boldogsághoz szinte hozzátartozik.

Aztán megint beüt a bomba. A két szomszédos hadosztály helyet cserél. Persze rosszul járunk. Az embereink a sarjút rendben begyűjtötték, s akkora kazlaink vannak, hogy a gazdák szeme fennakad. Ahová megyünk, ott viszont nincs, mert ők elszántan hazakészülődtek. így aztán a 87 lóból le kell adnunk téli telelőre vagy hetvenet, csak a legszükségesebb mennyiség maradhat! A lovakat hátraviszik, mi áttelepülünk.

Kolbinó kis falu, szépen festett templommal. A folyócska hídját a miskolci utászok remekül megépítették. Egy harminc-negyven méteres fahíd, a kopjafa áll a végén: az építők felírták alakulatuk nevét. A piros téglás épület a hadosztály parancsnokság, vele szemben egy kis parasztház a miénk. Itt most már téli vonalakat kell építeni, meghúzni nem szabad, mert a nagy hidegben elpattannak a vezetékek. Az ablak előtt egy májusfaszerű bevezetőt állítunk, hogy ne lássék felülről a központ. Az ukrán családnak hátra kell mennie a kamrába, a két szoba és a konyha a központé, a géptávíró Mesteri Dani rajáé.

A szobában nincs kályha, de egy ukrán öreg olyan takaros kályhát rak, amilyent a legjobb cserépkályhásaink itthon. Még egy kis platnit (tűzhelylapot) is beépít, rajta melegítjük a vacsorát, vagy ha lesz, sütünk burgonyát. A két szobát át is melegíti, pedig az égerfát lábról kell kihózni a befagyott vízből. Télen ezt tüzeljük, de akkor már a jég hátán fűrészelik az emberek.

A falu keleti szélén lakunk, ott van 6-8 házban a század fele, a konyha, a műhelyek. Békés napoknak látszanak az őszi napok, a készülődés napjai.

Erőszakos felderítések folynak, a szélső bunkerek sohasem biztonságosak. De ez kölcsönösen megy, s négy-öt ember szinte naponta kerül veszteséglistára.

A németekből csak egy kis töredék maradt mellettünk, a Cramer hadtestről tudjuk, hogy ott kóvályog és egy kis központjuk külön vonalat jelent a német egységek között.

Éjjel fél háromkor kell az I.a osztálynak leadnia a jelentést, s arra az ezredek be is jelentik: Nincs különösebb esemény. A vezérkari főnök vagy az I.a valamelyik tisztje aztán a németeknek is továbbít: Keine Ereignisse!

Tisztjeink néha pálinkához jutnak. Egyszer mi is kaptunk hárman egy palackot. A hadtest parancs szerint ki-ki egy palackot kap. Ebből lett hármunknak egy. Hát ennyire felszívódik a szesz, de hát ezt a természete! Így aztán K. százados fiának születését nagy ivás köszönti. Berúg az ügyeletes tiszt is, és nem tudja a központos csengetni. Egyszerűen mellétette a hallgatót, és így nyugodtan alszik. A német tiszt már negyedszer keresi, és Dáhlia kapcsol. Végül Diborzsán őrvezető megunja. Hallotta, hogy elől csend volt, s így nagy lelki nyugalommal bemondja: Kejne Erejgnice! - A német tiszt kérdezi: Ki adta le? . Válasz: Hauptmann Létz! (Ő volt a vkf., de nem neki kellett aznap leadnia.) - Danke, Herr Hauptmann! Danke! - Auf Wiedersehen!

Az őrvezető előtt a papíron ott van a szöveg, amikor a szolgálat vált. Aztán nagy csizmáiban átcsattog az I.a ügyeletes tisztje és kérdi, hogy mi van, s húzom a nyakam. Aztán a legjobb védelem a támadás, és két pofont kap a legényem. (Pedig ezért köszönet járt volna!)

Október 22-én leesik a hó. Meg is marad, mert a hőmérséklet -10, -20 körül állandósul. Szerencse, hogy a házat rőzsével körülfontuk, a fal mellé belül trágyát raktunk, így benn meleg van. Az ablakokra szalmaredőnyt szerkeszt az egyik ezermester. Rozsszalmából és madzagból. Csak este jól le kell kötni, különben kiveri az ablakot. Hamar esteledik, és megy a második szobában a szöveg. Itt aztán ki-ki elmondja életét, kínját-keservét.

Mi hárman váltjuk egymást a szolgálatban, úgy hogy 12 óra, aztán 12 óra pihenő, 24 óra szolgálat és 24 óra pihenő. Ez jó, mert így tisztálkodásra is marad idő.

Személyes pech, hogy kórházba kell mennem. Tüdőgyulladásszerű a betegség, s hátul a kórházban van lehetőség a gyors gyógyulásra. Gyönyörű kék gyapjú pulóveremet itt lopják el; amíg az orvos vizsgál, legényem tátja a száját, s valaki elviszi. Sajnálom, mert igen jó meleg. Téli ruházatunk semmi. Anyám két bárányt vesz, a bőrét sürgősen kikészítteti és kiküldi. A nadrág belsejébe varrja a szabónk, s ha ez nincs, ma menni sem tudnék. (Mennyi találékonyság, mennyi óvó szeretet kellett hozzá, hogy az ember életben maradjon!)

A kórházból egy hét múlva visszaküldenek. Mint a beteg őszi légy! De hát a sebesülteknek kell a hely.

Az őszi betakarításból egy zsák vadkörte jut a központnak. A vadkörte a gépkocsiban ládába kerül, és onnan szinte naponta szedjük ki a barnulókat. Más gyümölcs nincs. Zölden megették az elődök a nyáron.

Aztán egy német teherautóról egy zsák krumplit lopnak a legények. Micsoda érték! Este a közös burgonyasütés nemzeti ünnep. - A lakosságtól nem veszünk el semmit, nincs is nekik. Az én ételmaradékomat is legtöbbször a házigazda apró gyerekei eszik meg. A száraz főzeléket nem tudom megenni, pirított kenyér (vajjal vagy a nélkül) és a tea a vacsorám. Ez a száraz főzelék (Dürrgemüse) ismerős az első világháborús regényekből, s azóta sem javult.

Néha 1-1 tököt is megsütünk, de ennek korán vége. Nem a mi sütnivaló fajtánk, de azért édeskés, és telik a gyomor.

Éjjel aztán - szolgálat közben - a szomszédokkal beszélgetünk. Egy müncheni dekoratőr van velem párhuzamosan a német központban, s jó nyelvgyakorlat ez. (Sohasem láttam, de mindent tudtunk egymásról.) Aztán Szász zászlós, aki a gyalogságnál távbeszélő szakaszparancsnok. Nekem a könyvnapi kötetben a Bánk bán, Az ember tragédiája és a Csongor és Tünde van meg, neki Villon balladái. Aztán olvasunk egymásnak - magunknak. Az ember tragédiája halványzöld ceruzával gondosan aláhúzkodva. Órákon át „élünk".

(Ki hitte volna akkor, hogy februárban valahol hátul ismerkedünk meg. Egy falu főterén megindul felém egy zászlós, irhabekecse kigombolva és az ismerkedés azzal kezdődik: Megvan a Villonom! - Nekem nincs! Aztán elsodor a vihar - ma sem tudunk egymásról többet!)

Sáfár Jóska központja cigányzenét ad. Egy rádiójuk most is Pestre van állítva, s elébe tartja a kézibeszélőt. Ezért majdnem „nyakunk veszik", de a hadosztályparancsnok karakán: „Amíg zenét hallgatnak, nem szabad bántani őket".

Az egyívású zászlósok tartják a kapcsolatot, s ha rajtam keresztül folyik a diéta, lehallgatom, s aztán kemény rendreutasítás idegen hangon (befogott orral).

Elhallgat a két beszélő, három perc szünet, s most már tudják: Te vagy, eretnek?

(A név még S. századostól való, aki zászlóalj segédtiszt volt, s külön nyilvántartotta protestáns voltomat. Mások is besegítettek, mert a türjei ünnepi misére is én vezettem fel a századot és a tisztek sorába ültem elöl, szélen, hogy kaján mosolyaikat láthassam. A

plébánossal megbeszélték, hogy néhány szót ejt a protestáns eretnekekről. Ő aztán - szíve szerint - ötpercenként vissza-visszatért az eretnekségre.) Lassan vonszoljuk a napokat. Korán esteledik.

Az egyik nap felszedik F. tábornok fia tetemét és hazahozzák. A díszszakaszt mi adjuk. Rohamsisak és díszmenet a halott ifjú emlékére. A hadosztályparancsnokot helyettesítő T. ezredes a hátsó sorban fejbe ver a díszmenet alatt egy legényt, mert ahogy verik a díszlépést, letyeg a sisakja... Van is nálunk ijedelem. Ebből még további baj lehet!

A hadosztályparancsnok tehát szabadságon. T. E. ezredes helyettesíti három hétig. Azzal kezdi, hogy majd ő rendet csinál. Van is csend, de a harmadik este már eltávozik a piros téglás épületből és halljuk, hogy eligazítja az őrt: Nehogy belém lőj, ha jövök haza! Aztán sikerült is „megtéríteni", a szórakozás mehet tovább!

Reggel viszont fél kilenckor egy villanás a Glenn-lámpán, az ezredes hív bennünket. A német központban esőlemezes jelzés van, ami rövid impulzusra is leesik, a mienket csengetni kell, az induktort tekerni. És ha az előfeszültség nem elég magas, nem villan ki a lámpa. Ehhez felkészülünk. A legérzékenyebb lámpát kapja, a neve mellé meg ceruzajelzést: vigyázat. Jön is már:

Áldásyt kérem! (Sehol rejtjelzett név, sehol!)

Tudjuk, hogy a segédtisztjét keresi az ezrednél.

Mi van? (Jelentés!)

Mi van a tejemmel: A nyár végén még 3-4 litert is adott a „háztáji tehene", s az egész nap kitartott. Most már tél van, takarmány alig valami, pl. napraforgószár. És a tej elapad.

- Ma csak másfél litert kaptam! Nézz utána, hová tűnik el!
- Igenis!

(Lehet, hogy a szállító legény is ivott belőle, de hát ő is - mindenki - éhes.)

Az előlépés a Horthy-hadseregben évfolyamok és érdemek szerint történik. Aztán megjönnek a hírek. Az ezredes marad.

- Áldásyt kérem! [főhadnagy]
- Igenis!
- Te Áldásy (de olyan a hangja, hogy alig hallik.) Nem léptettek elő. A Tanító ezredes tábornok lett. Pedig három évvel fiatalabb. Nem értem...

(A hangulat nyomott, csak most ne kelljen elébe kerülni.)

Pedig ő az, aki külső testőr szakaszt szervez maga mellé. A legelszántabb, nőtlen katonákból álló szakasz kést kap a szájába, rohamként, aztán több nehézfegyvert. Német géppisztolyt. Majd ez a szakasz rendet teremt, ha valahol „betörnének".

Visszajön a hadosztályparancsnok, s megkezdődik a védelemre való készülődés. Kiépül a Jariv-Riegel, a reteszállás, ahol az első támadás után majd meg tud kapaszkodni a visszavetett saját csapat. Csak éppen a hó úgy belepte, hogy csak az talál bele, aki beleesik.

Nálunk a körvédelem a téma. Minden raj a házból egy árokrendszert épít ki, legyezőszerűen szétterülő és géppuskás állásokkal. Csak majd fegyver is kellene hozzá.

A tábornok aztán éjjel Jány Gusztávot hívja. Most már van gyakorlatunk a lehallgatásban. A központos először engem kapcsol, de kiiktatjuk a mellbeszélőt, csak a fejhallgató van a vonalban.

- A köszöntések után: van valaki a vonalban?

- Nincs, hallanám, ha belépne! - ez a válasz. Erre aztán nagy a íapítás. Pedig kezd érdekes lenni.

A vezérőrnagy az itthoni ügyekről referál. Horthy tervei a dinasztiaalapításról. Az unoka és régens utódlásról. Serédi hercegprímásról. (Ma már közismertek a tények, de akkor első kézből hallani, sokat jelentett. És félelmet! Ha észrevesznek, hadbírósági tárgyalás és az első vonal a minimum.)

Jány meg a sztálingrádi csatáról tud. Millerovo marad meg az emlékezetemben, de felsorol egy sor várost, amelyet a szovjet csapatok visszafoglaltak. Paulus körbezárva.

- A németek bíznak, hogy tavaszig kitart, és a felmentő seregeik idejében érnek. Megsápadok, de egy szót sem merek szólni. A legényeknek Horthyról mondok néhány szót, de a szovjet támadás híre, továbbadása biztos halált jelentene. A hadsereg bomlasztása - rémhírek terjesztése - rokonszenvezés ellenséges csapatokkal, ez már halál!

És a titok nyom.

A szilveszter éjét szolgálatban töltöm: gondolkodhat az ember. És közben az I.c osztályon, a tiszti étkezdén nagy ivászat. Annyira, hogy másnap a vonal is rossz! Hajnalban biztos üveget törtek össze a készüléken. S reggel magam látom a nyomokat, három láda üvegtörmelék, miközben egy legénnyel a vonalat rendbe tesszük. (A kíváncsiság vitt oda, ekkor már nagyon tisztában voltam uraimékkal. És egy tartalékos zászlós az ő szemükben inkább nulla. Csak egy pedagógus!

Január első napjaiban egy géptáviratot hoznak be a konyhából. Mi adtuk le, sürgős. Másfél oldalon egy elfogott szovjet katona vallomása.

- Az állások előtt feküdt, egy nap. Hajnalban hozták ki, fehér lepel, meleg ruha és figyelt. Elmondja, hogy a 140. szibériai hadosztály tagja, most jöttek nemrégiben. És minden felszerelésük vadonatúj. Vastag pufajkaruha, nemezcsizma, hólepel. És tömérdek jó fegyver - az is új.

A legényemmel nézzük, olvassuk. A hírek már a közeli támadásról beszélnek, de ez végképp beteszi a kaput. Ehhez vessük össze a mi ruhánkat. A téli-nyári egyetlenkém a térdén már ritkul, a bolyha lekopott. Pedig ez még a legjobbak közül való. Csizmám jó, de nem mínusz 25-28 °C-ra méretezve. Este, ha szolgálatba jövök, a 200 méteren is csipked a hideg. Pedig melegről melegre megyek. A fiúé még rosszabb.

A köpenyünk alá befú a szél, s ha nagy néha építünk, majd megfagyunk. A fahíd előtt álló őr bundát kap és szalmacsizmát - őrbotost -, de óránként kell váltani. Ha ebből a házból ki kell menni, mind megfagyunk.

Születésnap van. A huszárszázad tisztjei vannak nálunk, és én az asztal végén hallgatok. Ki is törődne egy tanárral: Egy báró a parancsnok, a környékről egy földesúr az egyik szakaszparancsnok.

A fogatos tisztünk itallal bőven ellátott. A Legát kereskedés a legjobb italait hozta ki egy kocsi ülésében. (Ezt ügyesen csinálta, igaz a ládája mindig zárva volt.) Fidélis ember. Jókedvvel ad, ha van, és a születésnapon kirukkol. Mézes likőrt gyárt: 1/3 tiszta szesz. 1/3 méz égetve, pirítva és 1/3 víz. Csúszik az ital, itatja magát. L. legénye tyúkokat „emelt el" az éjjel és a lavórban sütötte meg a kemencében. Remek vacsora a sok ócskaság után. A tojáshab tetejében egy tojáshéjban lángol a szesz, úgy tálal a legény. Remek szakács!

Közben hallgatom a huszárok tetteit. Hol itt, hol ott vetették be őket, mert ők is gyorsan mozgó alakulat. Latolgatják: lesz támadás - nem lesz?

A báró - ő a rangidős, mögötte áll egy Fejér megyei birtok - nagyhangú.

– Bízzátok ránk! Jöhetnek! Egy óra múlva elverjük őket...

Bennem a szibériai hadifogoly vallomása, előttem az italos emberek hetvenkedése. Itt csak félni lehet!

A hadosztályparancsnok december végén összehívta a falu lakóit. Tolmács útján jókat mondhat nekik, mert mosolyognak. (De ki lát beléjük?) Aztán a falu körül hófalat építenek. Kb. félméteres hókockákból épül fel a közel három méteres fal, mögötte nyugodtan lehetne közlekedni egy esetleges orosz támadás alatt. - De pár nap múlva, január elején enyhébb déli napsütésben az egész a felére rokkan. Itt-ott kidől.

Éjjel aztán erősödik a túloldali lárma. Ácsolnak, kopácsolnak. Vannak, akik bunkerépítésre tippelnek, a félénkebbek hídépítésre gyanakszanak. A terep ugyanis keresztben szabdalt, horhosaik elérik a 20-25 méter mély réteget. (A horhost a tavaszi olvadás vájja ki, fala szinte függőlegesen emelkedik.) Néhol kilométereket kell menni, hogy az ember átugorhasson rajta!)

Motorzúgás is van az erdőben. Egyre több hír arról, hogy a nyári kis hídfőállásban 4-5. hadosztály áll már támadásra készen. De mi híradóvonalat hátrafelé nem építhetünk. Kovács ezredes, hadsereg vezérkari főnök szerint nincs rá szükség. „Nem fogunk visszavonulni".

Aztán hideg és havazás. Január 12-én 1/2 10-kor megzendül az ég, és zúg egyfolytában. Olyan, mint a nyári zivatar, amikor egybefolyik az ég zengése. Tőlünk 12 kilométerre szólnak a fegyverek. A központ forgalma nő, de minden elölről jövőt lehallgat valamelyikünk. Tájékozódnunk kell. És a hírek egyre rosszabbak. A szovjet túlerő támadása tért nyer.

Segítséget kér a hadosztály, jelent és kér. Elölről a tüzérségi támogatást és a légi segítséget kérik. És nincs. Csak a hírek!

Estére Vécsey alezredes jelenti, hogy nincs lőszer. Kap három kocsival. Egy óra alatt szétlövik azt is.

Na, nem baj, majd a Sztálin útnál feltartóztatjuk őket. Ez az út Voronyezstől délfelé tart, még csak félig kész, de meg lehetne rajta kapaszkodni.

Egy kis német páncélos egységet dobnak be, de 3 jön vissza közülük. Messze előretörtek, de nem volt hozzá ütőképes gyalogság.

A Sztálin útra felvonult páncéltörésre a légvédelemnek szinte minden ágyúja. A boforsok és kisebb kaliberű ágyúk készenlétben állnak, de a felderítés jobb. Velünk szemben a gyalogság támad, a szovjet páncélosok tőlük északra; tudják, hogy ott vannak páncélosok, nálunk csak gyalogosok.

Másnap reggel már kritikus a helyzet. A front felszakítva és egyes körülzárt egységek küzdenek csak. Sokan már menekülnek.

Vécseyéket keresik. Nincs összeköttetés. Végül mégis van. Törjenek ki dél felé.

Az előretolt központban Jóska a parancsnok. Kimegy a nem működő vonalra a kis kocsijával, de azután két szovjet katona már beszivárgott és a saját csapataink mögött elfogja őt is, gépkocsivezetőjét is. Nincs idejük és lehetőségük hadifogságba kísérni őket, hiszen a front mögött tevékenykednek. A gépkocsivezetőt agyonlövik, Jóskára rálőnek és 4 ujját a feltartott kézen átlövik egy géppisztolysorozattal. Jóska előrebukva fut, fut az életéért és csoda: megmenekült. A hótorlasz fedezi az útját, s el tud menekülni. Sírva jelentkezik, s utasítást adok neki, hogy jöjjön be hozzám. Adja át a központit a szakaszvezetőnek. (Csak

másnap jöhet be és küldjük hátra. - A keze meggyógyult, az idegrendszerében haláláig elkíséri a félelem.)

A harmadik nap reggel már kritikus a helyzet. A gyalogság és tüzérség is özönlik az úton. A vezérkari főnökről azt beszélik, hogy 11 „dezertálót" lőtt saját kezűleg agyon. Igaz-e? Akinél nincs fegyver, az nem számíthat irgalomra.

Ki akar küldeni lóháton az egyik magassági pontig, de aztán hírt kapunk, hogy ott nincs már senki.

Indulásra készülünk, bár minden félórában jelentkeznem kell, hogy az összeköttetést milyen módon tartom. „Tartsa futár útján is!" - Csak éppen címzett nincsen.

Félelmetes ez az özönlés. A mezőn - úton - útfélen, hóban derékig - emberek, mint a hangyák. És a szovjet harckocsi már a domb peremén és belő. A központ mögött 30 méterre lövedék robban.

Fél 10-kor már alig vagyunk a faluban. Újra parancsért jelentkezem, s végre: Bontsd le és települj át Gorkiba. (Ilyen nevű falu, úgy látszik, sok van a Szovjetunióban.)

A gépkocsikat már otthagyta a legénység, nem indulnak be. Az Olgát egy német lánctalpas reggel berántotta és azóta jár a motorja. A többit robbantásra készítik elő.

A felettes hadtest hírparancsnokot hívjuk, és a századparancsnok új parancsot kér. Remeg az ezredes hangja, és végső búcsút vesz, „nekünk úgyis végünk. Minket utolérnek, minket már le is írnak." Ez az érzésünk.

Aztán a szomszédoknak jelentkezem be, magyarul és németül. Lebontunk, áttelepülünk Gorkiba. És már senki sincs a faluban. Iszonyú érzés. Ég az I.c épülete.

A központot bevágjuk a kocsiba és indulunk. Előttünk a mezőn 5-6 kilométerre nyüzsög a sok menekülő. Gorkiban utolérjük őket, megpihenünk. A templomban van az ellátó oszlop raktára, és ki-ki visz belőle, ami kell. Csokoládét L.-tól kapok egy táblával, magam az egyik házban almamustot olvasztok fél és iszom.

A téren aztán a csoda: egyszerre két nap van az égen. Egymástól 10-15 °-nyi távolságban két nap. Van katona, ki térdre esik, és imádkozik. Ez a világ vége! Jel, a mi pusztulásunk biztos jele. Döbbenetes élmény, de aztán elmúlik.

(Itthon jártam utána, és egy természettudós azzal magyarázta, hogy fénytörési jelenség miatt tűnt fel két nap az égen. Igen nagy hidegben fordul elő.) Délibábszerű jelenség.

Van, aki szeszt talál és iszik. Rá is szólok egy műszerész szakaszvezetőre: Ne igyék, az éjjel megfagy. - Jóindulatú elszánt mosoly: Úgyis mindegy!

Hát mindkét lábfeje lefagyott, s le kellett vágni belőlük egy-egy darabot.

Korán esteledik, s egy-egy konyhán 30-40 ember kuporog és próbál aludni. Keveset sikerül, mert egy hólepelbe burkolt járőr kiveri a kb. 1000-1200 embert a faluból. Most az éjszakai pánikszerű menekülés.

Olga motorja jár, de Dani nincs meg. A hadosztályparancsnok mellett van a távbeszélő készülékkel. Már nagyon türelmetlenül várjuk, mert lőnek. Egy öreg paraszt a zsúptető alól puskát húz ki. Most már menjünk! Nem lő ránk, de készenlétben van. Vagy talán sokan vagyunk még? Vagy mi nem bántottuk őket? Minden lehetséges!

Végre megjön Dani.

- Hát le kellett bontani az állomást! - ez a megjegyzése, amikor már mindennek vége. Nem én szidom, a társai mondogatnak neki.

Ugyanekkor indul a hadosztályparancsnok, s a falu végén egy „felváltó" század jön szembe. Fegyverünk minimális, a mi gyalogságunktól kellene megkapniok a fegyvereket. Azoktól, akiket kiváltanak. A kis motyót 4-5 szánon húzzák maguk után. Hát ez a félig felfegyverzett század indul az ütött rés elszigetelésére.

A vezérőrnagy a falu végén tiszti szakaszból próbál ellenállást szervezni. Megállít.

- Menj előre, mondd meg az embereknek, hogy egy szovjet raj vert ki bennünket. Jöjjenek vissza!
- Igenis!

Vagy 6-8 kilométerre utolérjük a menekülőket. Megállok. Elmondom tízszer, hússzor, a különböző csoportok nagy ívben kitérnek, csak a parancstovábbítást ne hallják. Nem is fordul meg senki.

Repjevka a hadosztály gyülekező helye. Egy tüzér szakaszvezetőt adnak be a kocsiba, gerinclövése van. El kell vinni a segélyhelyre. Éjfél után megtalálom a harmadik faluban, egy orvos csomagol, és ürítik ki a segélyhelyet. Vajon jön-e még értük valaki. Talán? Így adom le a szegény sebesültet.

Repjevkán tiszti eligazítás folyik, éjjel 3 óra. Kinn ácsorgunk az autó mellett. A házak már zsúfoltak, és bármely percben indulási parancs jöhet. Jön is! Irány: délnyugat.

Még nálam a térkép, amelyet a német alakulat központjából hoztam el. Az autó sárhányójára kiterítve tájékozódunk. (Milyen jó, ha térképet tud olvasni az ember!)

- Indulás Repjevkából déli-délnyugati országúton. Aki lelép, csak jobbra lépjen, az hazavezet.

És az öt lovas szekér elindul. Néhány kocsiban orosz lovacskák vannak. Igénytelen apró termetű lovak. Kórón éltek a télen, ráfagyott a hátukra a hó, és élnek.

Olgával csak lépésben tudunk menni. Tejfehér köd szállt le, és egy-egy katona fut a kocsi előtt, mert a gépkocsivezető nem lát. 300-400 méterenként váltják egymást. Elől ülünk négyen, hátul két raj szorong. Ők bemelegítik a két kis fülkét, már amennyire az emberi test melege ezt teszi.

Aztán a gépkocsivezető „lát". Hajnalodik. Balról lövések villanása. A fronttal párhuzamosan menekülünk. És pár perc múlva dőlünk. Csúszik a kocsi jobbra az árokba. Kb. méteres a partoldal. És ha dőlünk, akkor úgy járunk, mint egy órával korábban a német vontató pótkocsijá.

Északról, mint az őrült, jöttek a németek, és ahogyan Olga fordult a sebesültszállítás után, a gépkocsi sarka kilógott a képzeletbeli felezővonalig. A német vontató hátsó kocsija - ahogy előzés után a sofőr visszavette az irányt - elkapta Olga sarkát. A vontatón több mázsa anyag és 2-3 ember. Kirepültek. - A németek egy szót se szóltak. Lekapcsoltak, és az élők elvágtattak. A halottak ottmaradtak.

Most mi voltunk dőlésben, és nem sok jót várhattunk. Ha feldől a kocsi, mindünket agyonnyom. Rettenetes nehéz az alváza.

Aztán megáll. Ferdén. A terepjáró kerék tartja fenn. Megint megjöttünk a halálból.

Nincs itt a régi vezető, s a csörlőt a helyettese próbálja kiengedni. Harminc méterre áll egy távíróoszlop, ha eléri, ki tudja húzatni a kocsit. De a csörlő nem működik. Az olajos drót csonttá fagyott. Ezen az éjjelen volt a leghidegebb.

Húzzuk a drótkötelet, nem megy. Ki kellene tolni. Nem megy. Hajnalodik, és lőnek keletről. Mellettünk elmegy pár száz ember, de ki-ki az életéért fut.

Diborzsán őrvezető dobja ki a központot, meg kell semmisíteni. Itt hagyunk mindent. Ki-ki magára kap valamit, aztán indulás a hadosztály parancsnokságra, Alekszajevkára. Diborzsán a sarkát végighúzza a villanólámpákon. Elfordulok. Hűséges központom, véged!

Egy cserge (házi szőttes) a nyakamba, három zsebkendő a zsebembe, és indulás. Van két kézigránátom. Nem robbantjuk a kocsit, úgy is mindegy.

Marad 5-6 ember, s indulunk. Az első faluban a raktárakat hordja szét a lakosság. Egy HIR-zászló még kinn van, más katona nincs a faluban. Egy raj „lóg" a dróton. Bemegyek tájékozódni: nem a mienk, hanem a pécsi hadtest emberei. Semmit sem tudunk. Az eligazítás után kapkodva szedik a motyót és indulnak. Egy szürke lovuk van, vagy inkább az ukrán paraszté, akinél laknak.

A lakosság szerint a délre levő faluban már szovjet csapatok vannak. Odamenni most már bizonytalan, azt hihetnék, hogy oldaltámadásban vagyunk, s mire jelt adnánk, végünk.

Marad a nyugati erdőn keresztül a kitörés. A szán mellett futunk fel a dombra, aztán felfelé egymás hegyén-hátán, szánon.

Egy szép, sötét bundájú róka keres élelmet. Az egyik legényben a vadászvér lázad: lelőjem? Minek? Csak magunkra vonnánk a figyelmet!

Hideg van, pattognak a fák az erdőben.

Lenn a völgyben különös csapat vonul. Nem magyar katonaruha, a hátizsák nem magyar szabvány. Mindegy! Menni kell! Most legfeljebb fogságba esünk.

Munkaszolgálatosok. Nagy batyuval vonulnak a hidegben, ki-ki menti a meleg ruhát, élelmet. Velük tartunk.

Délben az egyik kocsinkat érjük utol. Valaki kilós húskonzervet bont ki, és mindenki kap egy-egy kanálra való, jéggé fagyott húst. Még egy óra múlva is a gyomromban érzem a hideget. Aztán megyünk. Kimondhatatlan hidegben megyünk. Estig kb. 55 kilométert!

Amikor le akarok ülni, Létz százados hívat.

- Elmész X. faluba, összeszeded a híradószázadot és biztosítjátok a keleti faluvéget! Az egyetlen intakt egység vagytok!

  Igenis!

Aztán gyaloglás - egyedül. Az út két oldalán két méteres hótorlasz, és egyedül ballagok. Ha egy járőr megjelenik, végem. Csak a hó világít, és a csillagok.

A faluban nincsenek a mieink. Vagy tíz házban keresem, de nincsenek. Erre visszagyalogolok. Jelentem. Nem dícsér egy szóval sem! Nincs biztosítás, szabad az út. Ha a szovjet csapatok akarnak, jöhetnek előre!

A százados bevágódik egy teherautóra, s egy pillanat töredéke alatt felzuhanok a platóra. Elfekszem, s észre sem vesznek. Így a harmadik utam ingyen van. Rettenetes a hideg, de addig nem szállhatok le, míg Létz el nem tűnik.

Aztán nem találom a mieinket. A repülődandár étkezdéjébe esem be, este 9 óra. A két pincér holtat lát bennem, mert ételmaradékot hoznak és az egyik két deci vörösbort. A grízes tészta még meleg. A legjobb étel!

Aztán az egyik kimegy, és amikor bejön, a hátam mögött kérdezi a társát:

- Na, mit gondolsz, hány fok van?
- Fogalmam sincs, de piszok hideg lehet!
- -35 °C!

Aludni német páncélosok közé tévedek. Megengedik, hogy ledőljek. Az egyik annyit mond, hogy a páncélos támadásból három harckocsi jött vissza. Ő az egyiken.

Reggel tiszti gyűlés a dandár étkezdéjében. Géza kerül elő, a fogatos főhadnagy. Rövid tanakodásunk eredménye: mi elmegyünk Ilinkáról Alekszejevkára, a hadseregparancs-nokságra, mert az volt az utolsó parancs, amit Repjevkán kaptunk. (Hát a tiszti gyűlésről így önkényesen léptünk le!)

A repülőgépek mögött surranunk ki a faluból. Irány Alekszejevka. Ropog-recseg a hó csizmánk alatt.

A faluban van a hadsereg-parancsnokság. A házak üresek vagy a zsaluk behúzva. Az utcán a menekülés nyomai. Egy kenyér, amott hazai csomagok papírjai. Az egyiken ismerős név és postaszám: 217. De katonaság már nincs. Végre a jelzés: hadsereg-parancsnoki iroda, az I.a osztály. Megyek be és az íróasztal mellett két tiszt csomagol. Kapkodnak. Melyik a rangidős? Végre az alezredes hátrafordul:

- Alezredes úr, N. L. tartalékos zászlós a 7. h. híradószázadból alázatosan szolgálatra jelentkezem.
- De minek, édes fiam?
- Repjevkán parancsot kaptam!
- Menj fiam, amerre látsz!

Hát menni is kellett. Ilinkán a tiszti gyűlésen Létz százados körvédelemre szervezte meg a hadosztály maradékát. A repülősök mellett ott marad még vagy 15000 ember. Volt 4 bofors ágyújuk, közel 1500 sebesült. Aztán pár napig megpróbálnak ellenállni. Hitler parancsa úgy szól, hogy az egységek vonuljanak sündisznó-állásba, és várják meg a felszabadító ellenlökést. (No, ezt is várhatják!)

A csoport aztán kitört Nyugat felé! A páncélos támadás és erős gyűrű olyan akadályt jelentett, hogy a hadosztálynyi körvédelemből csak egy kis részleg kerül ki. Itt esik el Létz is. Talán saját fegyvertől.

Csendes, a volt legényem keveredik Alekszejevkán elénk. Egy szánon baktat, s most már a főhadnaggyal hárman vagyunk. És megyünk, baktatunk. Néha a szánon, de legtöbbször mellette, mert az idő kíméletlen hideg.

Itt-ott egy-egy utász raj aknákat rak le az útra. Ez minden.

Az úttest domború, hogy a szán jobbra-balra elcsúszik. Felváltva hajtjuk a lovat, mert a kéz megfagy a gyeplőn. Éjszaka lesz és az erdő rémesen sötét. Ha valaki ránk talál, végünk. De senki sincs már az úton, csak mi hárman. Irány Budjonnij.

Itt már telt ház van. A térparancsnokság még működik, és „tiszti szállást" kapunk. Igaz, az ágyamból egy ukrán nő kászálódik ki és megy a kemence tetejére, s közben irtózatosan mond. - Nem hiszem, hogy dícsér vagy áld! A takaróm már csak a köpeny, mert a csergét is feltettem arra a kocsira, amely mellett tegnap ebédeltünk. Keveset alszom, pedig pihenni kellene.

És reggel tájékozódunk. A falu végén aludtunk, *egy* magyar páncélos védte a falut kelet felől. De máris indul az áradat. Akinek jó a lába, megy, megszállottan megy... az életéért...

Géza súlya közel van a mázsához. Jó lenne gépkocsin menni, de nincs ismerős. Integetünk, de aki már megindul, nem áll meg, s mögötte magyar-német járművek torlódnak. Végül a vöröskeresztes oszlop jön. Integetünk. Az utolsó kocsi elé beállunk, s nagy szitkozódás közben megáll. Nem akarnak felvenni. - Hát ezt is megértük! Magyar vöröskeresztes autó, s két félig fagyott embert itt hagyna. Végre felmászunk. Hely van bőven, egy egészségügyi tiszt és két nővér mulat. Italosak. Középen a vödör, és kiadják az esti dáridó, a hajnali részegség maradékát. Mi meg hátul lógatjuk a lábunkat, és egymást melegítjük, így ülünk szorosan egymás mellett. Irány Novy Oszkol. Meg se köszönjük, mert kinéznek bennünket és egy jó szót, egy korty melegítő italt nem adtak, pedig volt bőven. Játszották a sértődöttet, hiszen az idillt megzavartuk.

Hóvihar. Novy Oszkolban együtt vagyunk egy szakasznyi katonánkkal. Két-három nap lapulunk egy szobában, éppen esak az ennivalóért megyünk ki. A parancs: tiszti csapatokat kell összeállítani, s azokat bevetni.

Szilassy hadnagy - régi ismerős - keveredik hozzánk. Az angolszászokról beszél. Ők fognak megmenteni minket. Majd szembefordulnak az oroszokkal.

A hangulat letargikus. Nézzük a vihart, a „csellengőket", a menekülőket. A város végén a tábori csendőrség senkit nem enged ki Nyugat felé. Csak nyílt paranccsal lehet továbbmenni. Várunk!

Végre a várost is ki kell üríteni. A hótengerben öt embert visz ki a századparancsnokom egy gépkocsin, fagyásos betegek. Én is. Felreped a két kezem kisujja, a lábam kisujja, és az orrom kétfelől. Szóval, aml szélről van, amit a másik testrész, ujj nem melegít. Nagy nehezen kiengednek.

[A század már elszivárgott. Pokoli ügyesen térnek ki a tábori csendőrök elől, s azok még be is dőlnek a Szolgálati Szabályzatot jól ismerő tiszteseinknek, akik jelentik, hogy a híradó századnak Bjelgorodba kell menni, és mint műszaki alakulat harcba nem vethető be, mert az összeköttetésre, a rádiózásnál szükség van rájuk. (Hol van ez már?)]

Bjelgorodban a harmadik vagy negyedik házban próbálkozunk. Betegeink menni még tudnak, s keressük a századot. Egy sarki szuterénben egy cipésznél jó meleg van. Dolgozik a kis emberke, és mellette három-négy katonám.

- Maguk itt? Hol a század?
- Itt vagyunk minden. (A legtöbben Repjevka után jobbra letértek, ahogy tőlem az eligazítást kapták. A maradék fogatok mellett, tagutakon elértek idáig. Szinte hihetetlen. Csak az irányt tartották. Az irány: Nyugat.) Tessék előre menni, ott a négyablakos házban vagyunk.
- És ott van egy rakáson a sok ember. A szánokból már alig néhány. A lovak közül is kevés. De az emberek megvannak és ez a fontos. Egy fél raj szaladt bele egy szovjet járőrbe, róluk nincs hír, négy emberünk veszett el. A legalább 60-70 kilométerrel rövidebb úton jöttek ki.

A szobánk utcára néz, és előttünk vonul el a megvert magyar sereg. Fejükön pokróc, a lábukon rongy vagy pokróc.

- Napóleon csapata vonult így vissza - mondom. És állunk és nézzük, várunk. A hadsereg-parancsnokság rendelkezésére várunk, hátha lesz még ránk szükség. Csak a század-parancsnok megy át, a többiek lapítanak.

És tisztálkodunk. Éjjel Laci zseblámpáját felkattantva furcsa „madárkákat" talál. Fél centinél hosszabb, áttetsző testű, de középen sötét vonal. Tetű. E szóra rögtön vakaródzunk. Itt aludtunk és hányan aludtak előttünk ott! Most már mindegy. Reggel nagymosás.

Anyaszült meztelenül fekszünk a matracon, s a két legény mos és vasal. Az ing hátán a hólban és a gatya korcában nyüzsögnek a „bogarak". A vasalás a legjobb szer. És kezem-lábam lassan gyógyul, vagy inkább hiszem, hogy gyógyul, mert nem fáj.

Másnap a német „kaszinóban" reggelizünk, két vékony lekváros kenyeret kapunk és egy pohár teát. Ha lehet, átsurranunk ide, felváltva, nehogy az egység feltűnjön valakinek. Egy német zenész üti a zongorát: Lili Marlen-dal, Heimat, deine Sterne... usw.

Az utcán egy alezredesbe ütközöm. Üvölt: Mit keres itt? És már nyitogatja a pisztolytáskát!

Jelentek. Bizonygatok. Hivatkozom a parancsra, elöljáróimra. A századparancsnok dzsentri neve hathatta meg, mert elenged. Remegő térddel baktatok be, sápadtan.

Aljosa, a háziasszony fia 10-11 éves ukrán fiú. Néhány márkával ő megy el a piacra és uborkát, savanyú káposztát hoz. Mindegy, csak ennivaló legyen. A lekváros kenyér nagyon sovány étel! És a kis legény fél. Éjjel néhány bomba hull. Próbálok beszélni neki,

alig valamit sikerül. De az ételmaradékból kap valamit. A kenyér nekem elég, sőt így a német legénységi kaszinó kiegészítésével bőven elég.

Mit érezhet ez a gyerek? Amikor 4-5 nap múlva indulunk, a nyakamba ugrik és megölel; csókol. Fél az újabb fordulattól, és örül az emberi szónak. Németek voltak előttünk a lakásban, úgy látszik, nem sok jót kapott tőlük.

Mit adjak neki? Egy kis barna zsebkés van nálam. Odaadom neki. Szokatlan ajándék. Kés! Ölni nem lehet vele, de mégiscsak kés. Örül, és újra a nyakamban. Sír!

Mi lett belőle? Él-e? Jó volna megtudni. Cím nincs, írni nem tudok, de a ház előttem: utcai, a főutcára néz, utcára magas négy ablak, udvar felől szuterén is van. Ha él, nyilván jó darabig hordta a magyar bicskát, s a jó emberi szó meg az emlék törlesztett abból, hogy egyáltalán ott voltam!

Nem hiszem, hogy a következő 105 kilométeres célt elérem. De menni kell. Gyalog. Schill százados még marad, s mikor búcsúzunk tőle, kereszttel áld meg, engem is, az Eretneket. (Szegény, onnan kikeveredett, s Szombathelyen az utolsó bombázáskor halt meg. A jugoszláv, az ukrajnai és a 2. magyar hadseregbeli tolmácskodása után egy stampedli pálinka miatt késlekedett és nem merült le. Akik lementek, mind megmaradtak.)

De mi megyünk. Felvételezzük az ötnapi menázsit, egy fél kenyér és 20 dkg száraz kolbász. Van, aki egy ültében megeszi.

A lábam bedagad. Este nem tudom lehúzni a csizmát, úgy vágják fel a varrást hátul. Így azonban a csizma lesz hasznavehetetlen. Cipész nincs, szerszám nincs. Szerencse, hogy Schill ad. Holmija között egy szőrcsizma akad. Valinki. Jó meleg. Felveszem, és majd itthon átadom, milyen jó lesz a somlói hideg pincében bort fejteni!

A másnapi menetben már erre is ráfizetek. Meleg. De nincs sarka. Az úttesten 10-15 cm-es csúszós hó, és a sarok nélküli csizmában nem lehet gyalogolni. Nincs tartása a lábamnak. Korán esteledik. A szálláshelyért egy ezredeshez kell bemenni, s a jéghideg előtérben a földre rogyva sírógörcsöt kapok. Úgy fáj a lábam!...

De reggel mindig az első kelő vagyok, a valinkiban nem fázik a lábam, s hívom a 3-4 házban összezsúfolt legénységet. Egy-egy óra eltelik az indulással, mert mindenki utoljára akar kijönni, s míg nincsenek sokan, addig élvezni szeretné a meleget.

Aztán megint megyünk. Hóvihar jobbról. Ránk fagy a hóréteg, de csak a jobb oldalon, mert szinte vízszintesen hordja a havat. Egy nyuszi ül fel a hótorlaszra, 2-3 méterre van tőlünk. Ő sem sokat lát. Laci puska után néz, de összesen 3-4 fegyver van már csak nálunk. A nyuszi megugrik.

Táltos lovam hátán (a jobb szélen)

Az utolsó magyar lovunk is lassan ballag. Be-behunyja a szemét, és csak a mozgás viszi előre. Éjjelre egy alacsony ólba tuszkoljuk, és reggel alig tud, vagy akar kijönni. Most már oda van. Ereje elhagyja.

- Lője le valaki!

Aztán nem tudom nézni, ahogy a „vakszemére" ráillesztik a puskát, s az állat eldől. Az éles sarokvasakat kicsavarják a „hullarablók", még szükség lehet rá, és a faluból megindul az áradat: új, friss húst kanyarítanak belőle. Még meleg.

Az emberek is igen gyengülnek, néhányan már leülnének. Pedig aki leül, megfagy. A hideg fél óra alatt végez vele. Hiró Gyuszi szívós kis legény. Ő jön hátul, s arra is engedélyt kap, hogy oldalba taszítsa a halni készülőket. És megyünk.

Sasvári szakaszvezető erős, nagydarab ember, de nehezen bírja a menetet. Együtt megyünk órák hosszat. Csak azt hallom: Fiam, feleségem! Az egyik lépés a fiáért, a másik a feleségéért! És jön, mert haza akar jönni. Mert haza hozza a szeretet ereje!

A főútvonalról be kell menni, mert a német erők Osztrogorszkból fegyelmezetten oszlopban előznek. „A magyar hadsereg elvesztette becsületét" - közölte Jány Gusztáv. Vasárnap reggel terelnek le bennünket, és egy tagúton próbálunk észak felé új utat keresni. Délig nyolc kilométert teszünk meg. Elöl a kis panyje lovak törik a havat. Szügyig ér nekik. Nekünk is derékig. Izzadunk a télben. Végre a falu. A szélső házaknál kifújjuk magunkat, s csak nézünk: nagy futkosás a faluban, legények ugrálnak fel a szánokra, és elviharzanak az erdőbe. Azt hiszik, hogy mi erőt is képviselünk. Partizánok. - Mi meg tőlük félünk, s öt perc tanakodás után visszafordulunk. Estére ugyanott vagyunk, ahonnan indultunk. Holtfáradtan.

Egy kis legényke, - azt mondták a katonák - nem egészen normális van a lakásban egyedül. Rengeteg vöröshagyma lóg a konyhában. Cigarettát ígérek neki, de akkor sem ad. Gyűlöl minket. Rossz tapasztalatai is lehetnek. Nekünk viszont a hagyma, a savanyú káposzta az életet jelenti. Kiteszem a két kézigránátot a zsebemből, mert hideg, s erre ész nélkül mászik fel a kemencére, és hozza a két hagymát. Hát ez félreértés volt, de nekem vacsorát jelent.

(Útközben mesélte valaki, hogy az egyik alakulatnál valaki zsebében tartott ilyen kézigránátot, és öntudatlanul játszadozott vele, kioldódott a biztosítéka és felrobbant. El is hagyom a két kézigránátot, különben is utálatos szerszám volt.)

A németek elvonulnak, s mi újra a főútvonalon próbálkozunk.

Szumiban egy orosz-angol tankönyvhöz jutok. Igen jónak látszik, s hurcolom vagy két hétig. A három zsebkendőből már csak egy van, elvesztettem a másik kettőt. Az egyikre emlékszem, hogy benn volt a fejemre húzott kötött arcvédőben, s onnan eshetett ki. Újra tovább. Hajnali 6-tól du. 3-4 óráig egyfolytában. Este az első csillag nyugaton jelenik meg, s az úttest éppen arra vezet. Mégis hazajutunk?

A Jány-parancsot vissza kell szolgáltatni. Észrevehették, hogy túl erős a hangja, de arra már beleíródik a lelkünkbe. Áldozatnak érezzük magunk, minket löktek oda, hogy a háború utáni koncosztozásnál érdemük legyen.

És a veszteségekről jönnek a hírek. A testvérszázadok a bekerítésből úgy jönnek ki, hogy a gépkocsik ott maradnak az Olim völgyében és a legénység megharmadolva tántorog utánunk. Amikor lebontottunk, minket „írtak le", s most látszólag mi vagyunk jobb helyzetben. Kevés veszteséggel és együtt. És megyünk...

A szabadságról visszatérő századparancsnokhelyettes megtalál bennünket: egy kazalban egy árva tűt. Örülünk neki, s szidjuk, hogy nem tudott otthon maradni. Hozza a híreket: otthon hallgatnak rólunk.

A tábori posta utoljára Bjelgorodban vett fel lapot, aztán se oda, se vissza. Csak megyünk és megyünk. A hó hull, a szél irgalmatlan. Mintha a természet is minket büntetne.

A parancsok néhol utolérnek bennünket, s mindig hátrább jelölik meg a hadosztály gyülekező körletét. Az utolsó lesz Nyezsin.

Február vége felé járunk. Nyezsin hatalmas, szétterülő település. A 35. gyalogezredhez kell vinnem parancsot, közel 3/4 órát kocsikázom, mire a falu túlsó végén elérem őket. Az alakulatokat szervezik, s mi éjjeli járőröket adunk.

Egyik este riadó és egy megerősített szakasz élén az erdő széli házig menetelünk. Ott kellene lenni a partizán tanyának - így a tájékoztató. Inkább villa a magányos ház. Három legényt választok, nőtlenek vagyunk, s megközelítjük a házat. Egymást biztosítjuk, még géppisztolyt is kapunk. A többiek támadó alakzatban távolabb várnak. Zörgetek.

- Ki az? Mi kell?

- Kik vannak itt?
- A IV/2. zászlóalj emberei!
- Ki a parancsnok?
- És már mondják is! Hát vaklárma az egész. Éjfél után fekszünk le.

Most már mindenütt partizánokat gyanítanak.

Aztán megint riadó, egy magányos ház padlásán van szokatlan mozgás. A századparancsnok szervezi a bekerítést és más nincs, mint 20-22 kg só és néhány macska.

A só nagyon jól jön, mert azt nem kapunk, s a lóhús néha túl édesre sikerül. Azt pedig erősen kell sózni. Egy kg sóért viszont a piacon egy kacsát lehet kapni, amit február 28-án meg is eszünk. Talán a csontját is. Amikor minden elfogy, akkor köszönöm meg a születésnapi ünnepet. Csak én tudtam, hogy 27 éves lettem.

A valinki sem tart ki. Egyik nap egy kis fahídon megyünk keresztül, hó van mindenütt, de a hídon már olvad. A 25 méter alatt átázik a talp nélküli szőrcsizma. Ezt a fajtát csak az orosz télben ismerik. Szőrből öntik, tapasztják, s nincsen egy darab bőr sem rajta.

Hát tocsogok a vízben, és ez március első napjaiban nem nagy élvezet. Délben levetem, és egy sárga vászonbetétes gyógycipőt kapok az egyik kocsiról. Ez viszont kicsit szellős. Csak a feje és a sarka bőr. Nincs más. És ebben kell tovább menni!

Van, amikor éjjel megyünk. Közel van az orosz lovas hadosztály - mondják-, és ha elvágja az utakat, fogságba jutunk. Az úttest kátyús. Nagyokat lépünk, néhol ér bokáig a latyak. Egy kocsi saroglyáját fogom, s diktálom, ha gödör, kátyú jön. - Add tovább!

Aztán Kiev előtt rátérünk a főútra. Tiszta, hómentes. Százszor könnyebb, és az esti vacsoracsillag éppen előttünk, mint a betlehemi csillag a három királyok előtt. Erőltetett menet.

Kiev előtt egy hatalmas fahíd. Este érjük el. Kievben már egy ezredes az oszlopparancsnok, s az oszlop hullámzik: megállunk - indulunk. Néhányan a járdára feküsznek le egy-egy perces pihenőre. Kb. 50 kilométer van mögöttünk. Reggel a nyugati városrészben állunk. Vörösen kel fel a nap, és álltomban alszom el, vagy csak bólintok. Dőlés közben állítanak meg. Az ezredes már lepihent, s az oszlop vége lassan kap helyet. Végre fedél alatt vagyunk. Reggel fél nyolc, és alig pihenünk, már hajtanak tovább. Tízkor indulás. És még 15 kilométert teszünk meg, és itt már lehet pihenni. Innen vagyunk a Dnyeperen.

Néhány napos pihenő, savanyú káposztát ad az ukrán asszony, néhány uborka van közte. Egy tál meleg krumpli este, és pihenés. - Ami tűzkövem és cigarettám van, odaadom. A tűzkövet úgy vittem ki a zubbony zsebében, mint valutát, a cigarettát meg itt-ott kaptuk. Milyen jó, ha az ember nem dohányzik.

Egy mellékállomáson várunk vonatra. Hajnalban felvernek bennünk, s kiállunk a sínek mellé. Egy-egy kocsiba negyven ember, kimérve, csoportosan. Aztán 8-tól állunk délután 3-

ig, akkor tolják be a kocsikat. Egy gyalogos főhadnagy csattogtatja a korbácsát, és vezényel: Kocsira! Két perc alatt fenn vagyunk. (Minket átvezényel egy II. osztályú kocsiba, ahol ülni is lehet.) Aztán várunk, egész éjjel várunk. És mozdony nincs. Március 15-én (nevezetes nap) indulunk el, de 20-30 kilométerenként állunk néhány órát. Az egyik helyen burgonyát válogatnak az ukrán nők. Német felügyelet! Az elhagyott vermekben turkálunk, mert a félig rohadt is jó. Csajkában főz az egész vonat. Mozdony sehol. És meleg krumplit eszünk a jéghideg vonatban. Az ember ilyenkor egyik lábát teszi maga alá, aztán, ha megmelegedett, cserél.

Hát így megint éjjel érünk 110 kilométerrel nyugatabbra, a kirakó állomásra. Halálos csendben kell kiszállni, nem szabad világítani, mert partizángyanús a vidék. Aztán menet az erdőn át. Végre reggelre egy ukrán falucskában telepedünk le.

Itt még hideg van, a szél dermesztő, de már nincs hó, és ez nekünk tavasz.

A rendcsinálás napjai jönnek. Parancs parancsot követ. Egy szakaszvezetőt halálra ítél a hadbíróság (nem a mienk), s napokig rettegünk szegényért. Aztán kegyelmet kap, de itthoni börtönre vált.

A vk. századosunkat megfosztják vezérkari parolijától. Mehet a gyalogsághoz. Áthelyezik.

Naponta foglalkozási tervet készítünk és kivonulás: nóta, rendgyakorlat, 10 perc szünet, alaki kiképzés. „Ráncba kell szedni ezt a bandát!" - ilyen az eligazítás.

A réten, ahol csináljuk, magunkban vagyunk, de messziről láthatnak. Jól is esik a mozgás, mert legalább az alatt nem gondolkozik az ember. A szünetben meg mesélünk: Mi lesz, ha hazamegyünk?

- Lesz minden, mint Fábiánéknál karácsonykor! (Tudniillik: ők nem ettek mást, csak amit az anyós hozott!)

Az ennivaló nagyon szűkös. Egy-egy marhát kapunk, de aki még nem evett só nélkül marhahúslevest, aztán marhaoldalast, az nem tudja, mennyire kell a só. Sőt. Velőt is ettünk só nélkül! Brrr!

Aztán a latrinahírek: Megyünk haza - megyünk Buda-Szeredára partizánok ellen! Ilyen demoralizált hadsereggel?

Közben fertőtlenítenek. Ez egy MÁV szerelvényen történik. Itt már nincsenek bogarahk, útközben kétszer kivasalta a század, de itt-ott flekktífusz. Nálunk nincs, de a szomszéd alakulatnál van.

Aztán egy ajándékcsomag a legénységnek, és egy kicsi a tiszteknek. A legénység is kisorsolja - darabonként. A tisztit magunk között sorsoljuk, de csak egy alsónadrág, két zsebkendő, egy ing, nem érdemes szétszedni. Lesz, amit a szerencse hoz! Hát megkapom. A maradék még mai is megvan, jó anyagból készült vagy csak mert háborús emlék van a házban, mint a történtek az agyban. Elpusztíthatatlanul?

A gondolataink otthon járnak, és persze az elmúlt napokon. Egy hajtó „kocsis" érkezik meg,

irhabekecsét hagyta el. A telelő lovakkal együtt fogták el a partizánok. Aztán mesél.

- Jó dolgunk volt! Első nap pörköltet adtak krumplival. A lovak nekik is kellenek - mondták. Aztán az irhabekecs. Valaki ott tudott magyarul. Az erdőből kihoztak bennünket az útra, megmutatták, hogy merre menjünk, ha haza akarunk menni. Azt mondják, hogy olyan a parancs, hogy a magyar menekülőket ne bántsák.

Ez már reménység. És gondolkodtató. Észrevették, hogy ide áldozatul dobtak ennyi magyart. - Jól esik.

Aztán újabb hírek: Megyünk haza?! Megyünk az erdőbe?!

A második fertőtlenítés után április utolsó napjaiban vagonba kerülünk. Az irány: haza. Nézem a Kárpátokat, tavaszi zöld minden. Egy hegyi patak mentén húzunk fel, s óránként lessük, mikor érünk át. Hát mégis, elsejére virradóan 0 óra 20 perckor látjuk meg a lámpát, ami a határt jelzi.

Volócon a harmadik fertőtlenítés. Micsoda pechem van a sorsolásban ért szerencse után: szállítmányügyeletes tiszt vagyok. Jelentkezem az állomáson, intézkedni kell a fertőtlenítés rendjéről, az étkezés rendjéről. És magam is megfürdök.

Mesteri Dani szakaszvezetőm a patkó alakú pénztárcáját bennfelejti a nadrágja zsebében. Felére megy össze a gőzben. No, legalább téma is van. Jókat nevet rajta a század. A benne levő pár érme megmarad!

És a vonat végén egy függönyös kocsi. El is viszik. Valaki nagy fejes lehet benne. Őrség állt előtte, s nem volt hozzájuk közöm, s ilyenkor jobb, ha elkerüli az ember az ilyet. Hát, Jány volt.

(A fogadás ceremóniáját csak húsz év múlva olvashattuk.)

Aztán visz a vonat. Próbálunk beszélgetni, lelket verni, de hát hamisan hangzik a szó, magunk se bízunk benne, hogy nagy megbecsülésben lesz részünk.

Szombathelyen a teherpályaudvarra tolnak ki bennünket. Óriási a tömeg. És csendőrök tartják őket távol. Kb. 20 méterre jöhetnek, s sorakozó után bevonulás a lovas laktanyába anélkül, hogy bárki a hozzátartozójával beszélt volna egy szót is.

- No, zászlós úr, lesz itt minden, mint Fábiánéknál karácsonykor - böki oda az egyik legény. Hát, erre azért senki nem gondolt. A lovas laktanyában egy ezredes szól néhány szót: - Itt rendet fogunk teremteni! Három hétig karanténba mentek! Holnapra nem akarok ellenzős sapkát látni! Bevonulás a körletbe, indulj!

Századonként elvonulunk. Na, ilyen rövid ünnepi beszédet nem mondtak még. És a hang kellemetlen, ellenséges. „Ezeket megfertőzte a harctér! Ezek itthon csak rombolni fogják a fegyelmet!"

Nyolcan vagyunk egy szobában, a legénység sűrűbben.

És másnap már szemle. Szobarend!

Harmadnap megjön a hadtestparancsnok. Nálunk is a rangidős jelentkezik, az emeleten egy orvosszázados. Az utóbbi ilyenformán:

- Altábornagy Úr! X. Y. orvosszázados alázatosan jelentem, 9 tiszt és 9 pisztoly.

Elképedés. Ez már nyílt zendülés. A parancsnok sarkon fordul, és elmegy.

Mi meg tanakodunk. Forr bennünk a méreg, az elkeseredés. Nem ünnepi szót vártunk, nem dícséretet, csak az elszenvedett bajok után egy emberi szót.

Kijózanodik az is, aki eddig valamit is hitt a rendben, hát aki már régóta azon tűnődött, mi keresnivalónk van a Donnál?

Aztán elrendelik a fegyelmező gyakorlatokat. Naponta menetelés, fordulatok, hogy visszaszoktassák a népet a rendhez. Megyünk a század mellett, ki-ki szakasza első sora mellett és kínunkban énekelünk. Ezt úgy találta ki valaki nagyeszű, de a többit a század, elsősorban a „tekintélyes" tartalékos főhadnagy. Már Kiev előtt tanított néhány katonadalt, de ami itt következik, azt már a papír sem bírja. Vaskos, szókimondó katonanóták. Hol teremtek? Ekkor már három éve szolgáltam, két év sorkatonaság és egy év háború, de mindig tanul az ember.

A MANSz (Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége) végül a főispánhoz fordul. Ne tartsák itt ezt a népet. A dalok behallatszanak a város közepéig. Főképp a trágárságok. Erre nyomaték került!

Aztán jönnek a látogatók. Egyszerre húsz embert engednek be, de csak a drótig, ahol az őrség áll. Onnan kiabálnak és mi vissza. 10 percre utána újak. De aztán a tömeg nő kinn és elégedetlenkedik. Amikor az ezredesnek szélesre tárják a kaput, a tömeg megindul. Kb. 1500 ember és olyan nyomással, hogy az őrség tehetetlen. Apám úgy jött be, hogy a lábát felhúzta és hozta a tömeg. Kapok pár hazai falatot, és kiabálunk, csak messziről.

A három hétből 14 nap lett. Nincs beteg. Mehetünk haza, ha ki-ki leszerel az alakulatánál, vagy visszahozza, visszaküldi a ruháját. Hát ezt a lestrapált ruhát még gyakorló anyagnak sem lehet használni.

És itthon? Öröm és sírás...

Aztán jön 1943 nyara. Éjszakánként nem alszom többet három óránál. Most már tudom, hogy ennek a világnak vége. Oroszországban az események felgyorsulnak. A híreken lógok.

Egy percig sem hihetjük, hogy Hitler győz, de hát akkor hogyan lesz az új társadalmi rend. De jó volna valakivel beszélgetni erről.

Mi marad? Olvasom azőkat, akik a főlskolán a szívemhez nőttek, a népi írókat, a falukutatókat. Mintha ők mondanának valamit. Aztán a szakdolgozatomat, amelyben Erdély irodalmáról írogattam. Ott van egy-két vigasztaló szó. Az analóg példa az I. világháború után: Helyt kell állni! Élni kelt! A romokból új életet teremteni! A hogyant meghozza az Idő...

Utóirat

Visszaemlékezésemet 1977-ben, nyugdíjazásom első telén írtam. Magamnak. Most kiadom a kezemből. Tudom, hogy másképp is lehetett volna írni, de akkor felszakadtak a régi sebek. Azóta többször... Bocsánat, ha valakit soraimmal megbántottam. Az áldozatok emlékművéhez májusban mindig viszek ki pár szál virágot.

Celldömölk, 2011. május havában

Németh Lajos

ny. tanár